

-sziklaizoltán-

EMLÉKEZÉS
A GIMNÁZIUMALAPÍTÓ
PÁLÓCZI
HORVÁTH ÁDÁMRA

BalaTONArt
Balatonfüred, 2010.

ISBN 978-963-88869-0-3

Készült Pálóczi Horváth Ádám születésének
250. évfordulóján

BalaTONArt

Balatonfüred, 2010.

ISBN 978-963-88869-0-3

„ ... Képe rézbe metszve jelent meg Kóré Zsigmond által festve, 1791. 's jól van el találva.”^[68]

TARTALOM

Évfordulók és megemlékezések	7
Pálóczy Horváth Ádám füredi évei és az oktatás	9
Gimnázium született: A nagyszékelyi iskola és alapítói	13
A gyönki időszak első évtizedeiből	35
Pálóczy Horváth Ádám és Nagyszékely	41
Az utolsó emlék, avagy hol nyugszik Pálóczy Horváth Ádám?	45
Kazinczy Klára: Férjem sírjánál	49
Hiányzó emlékjelek, elmaradt megemlékezések	51
Pálóczy Horváth Ádám balatonfüredi emlékeiből	55
A nagyszékelyi időszak: Kálmán Dezső iskola- történetének részlete	59
Jegyzetek és hivatkozások	75

„Magától szökkent ki a földből: nem mint egy kőből rakott nagy épület, hanem mint egy magról kelt fa, a mely észrevétlenül terjesztgeti gyökerét és ágacskáit.”

(Baksay Sándor)^[13]

2006-ban alapításának 250. évfordulóját ünnepelte a Nagyszékelyben (Tolna megye) alapított gyönki Tolnai Lajos Gimnázium. Az esemény jelentőségét jól érzékeltette, hogy a megye első református (német nyelvű) gimnáziumának jubileumi ünnepein jelen volt dr. Sólyom László köztársasági elnök, Ursula Seiler-Albring Németország nagykövete, Magyar Bálint oktatási miniszter, Ferdinand Mayrhofer-Grünbüchel Ausztria nagykövete, Dr. Dávid Ibolya országgyűlési képviselő és több jeles

személyiség. Méltóképp megemlékeztek az 1806-ban alapított gimnázium két alapítójáról, Keck Dániel és Csitsvay Vasas András református lelkészeiről is.

2009. október 25-én Nagyszékelyben ünnepélyes keretek között elhelyezték az egykori alapító, Keck Dániel ref. lelkész néhány éve megtalált sírkövének darabjait. A sír-emléket a templomkertben avatták fel, amelyet a megemlékezésen többek között megkoszorúzott dr. Puskás Imre, a megyei közgyűlés elnöke, a gyönki és nagyszékelyi polgármesterek, a református egyház képviselői és a gimnázium jelenlegi, valamint korábbi igazgatója.

2009. november 4-én Gyönkön a Tolnai Lajos Gimnázium tanulói és tanárai koszorúzással és gyertyagyújtással emlékeztek iskolájuk alapítójára a Keck család Gyönkre települt leszármazottainak sírjánál.

A harmadik alapítóról az eltelt két és fél évszázad alatt nem sok szó esett, emlékei valamiért megfakultak Tolna megyében, elfeledték és feledtették, pedig elsősorban neki köszönhető, hogy Keck Dániel és Csitsvay Vasas András oskolaalapítói álmai megvalósultak.

A „HELVÉTZIAI VALLÁSTÉTELŰ CENTRÁLIS OSKOLA” harmadik alapítója pedig nem volt más, mint

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM.

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM

FÜREDI ÉVEI ÉS AZ OKTATÁS

Pálóczi Horváth Ádám legmozgalmasabb és legtermékenyebb évei Balatonfüredhez kötődnek, erre az időszakra tehető sokoldalú tevékenységének az első jelei is, melyek az ismeretterjesztés és az oktatás területén jelentkeztek.

Füredi tartózkodásának évei alatt még nem épült fel a ref. egyház új, emeletes iskolája (1829), az oktatás még igen mostoha körülmények között folyt. Nem is volt igazán vonzó oskolamesternek, azaz rectornak lenni Füreden. A tisztséget általában a pápai kollégiumban végzett, vagy utolsó éves növendékekkel töltötte be az egyház, egy-két évnél tovább egyikük sem maradt füredi állásában. Füredi tartózkodása idején a legtermészetesebb dolog volt, hogy a református presbitérium, melynek Pálóczi Horváth Ádám is választott tagja volt, sőt egyházmegyei táblabíró is, elsősorban az ő segítségére támaszkodhatott. Pálóczi Horváth Ádám füredi évei alatt heten váltották egymást a rectori állásban, köztük volt az a fiatal **CSITSVAY VASAS ANDRÁS**, aki minden valószínűség szerint Horváth Ádám Debrecenbe, a református kollégiumnak megírt levele nyomán érkezett Balatonfüredre. Lehet, hogy csak véletlen egybeesés, de erre az időszakra tehető, hogy a környékbeli településekre is ebben az

időben érkeztek első alkalommal a Debrecenben végzett teológus iskolarektorok:

„a testvérkerületek keblében, a többek között, következő gyülekezetek nyertek... elemi iskolarektorokat... Lovas Berény, Szent-Gál, Balaton-Füred, Kenese, Peremárton....” [7]

1787-ben, épp Csitsvay Vasas András füredi rektorsága idején írta meg Horváth Ádám a csillagászati tanulmányát *“Leg-Rövidebb Nyári É'jtszaka”* címmel:

“Nem olyan tilalmas dolog a Természet vizsgálása, a milyennek tartják némelly vak buzgok.”

A *“Leg-Rövidebb Nyári É'jtszaka”* Horváth egyik jelentős műve, a felvilágosodás korának “kellemetesen” oktató, kultúrtörténeti nevezetességű munkája. Mint a kortársak véleménye mutatja: nem volt hatástalan olvasmány. Ami talán a legfontosabb, népszerűen, mégis tudományos igényességgel és anyanyelven szólt egy sokak érdeklődésére számot tartó csillagászati kérdéstről.^[51]

Oktatástörténeti emlékek tekinthető még a füredi évei alatt megírt másik ismeretterjesztő könyve, a „Pszichologia azaz: a lélekről való tudomány.” (1792), de ide sorolható a Veszprémben, 1817-ben megjelent másik műve, a „Kis Magyar Statistica, az Oskolák számára”.

1790-ben Pálóczi Horváth Ádám Zala megyei egyházigazgató is. (Megj.: Balatonfüred ezidőben Zala vármegyéhez tartozott) Ő állt az őrségi templom és református

iskola építésének élére, valamint támogatta és szorgalmazta a többi település iskolaalapítási törekvéseit is. Többek között ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy Horváth Ádámot az „Örség jótevőjének” tekintették.

Vajon milyen indíttatása lehetett Pálóczi Horváth Ádámnak, hogy felkarolja és támogassa az oktatást, megírja ismeretterjesztő műveit?

Talán Hegyi Ferenc járt a legközelebb a válaszhoz, mikor a következőket vetette papírra:

“Nem tévedünk, mikor Horváth sokfelé ágazó munkásságának rugóját éppen Hatvani professzorban keressük.” [8]

Ezt Pálóczi Horváth Ádám is megerősítette Kazinczynak írott leveleiben, amikor meleg hangon emlékezett meg a kollégiumról és Hatvaniról, mint arról a professzorról, akinek a legtöbbet köszönhet. A levelekből az is kiderül, hogy szerette és tisztelte professzorát, ideálisnak tekintette azt a viszonyt, amelyik a professzor és tanítványa között kialakult. [9]

Egyik önéletrajzi írásában keserűen meg is jegyezte, hogy teológiai tanulmányainak félbeszakításában jelentős szerepe volt egy másik professzorának, akit ki nem állhatott tanítási módszerei miatt, s az általa tanított tárgyat sem tudta megkedveltetni vele.

*

Pálóczi Horváth Ádám és Füred kapcsolata 1797-ben végleg megszakadt: 1793-ban elvált első feleségétől, de a szántódi uradalom bérleti szerződése még Füredhez és Szántódhoz kötötte. 1797-től Nagybjajomban, majd Petrikeresztúron élt, ezekre az évekre tehetők Horváth Ádám

és az oktatás kapcsolatának legjelentősebb eseményei: a nagyszékelyi gimnázium alapítása, barátjával és egyben rokonával, Sárközi Istvánnal a helyi iskolák (tan)könyvtárának megalapítása, az anyagilag nehéz helyzetbe került csurgói ref. gimnázium útjának egyengetése

A csurgói gimnázium részben neki köszönhette Csokonai Vitéz Mihály ottani rectorát -1799 májusától 1800 februárjáig -, sőt személyes adományaival is igyekezett megkönnyíteni működését:

„...Az Atlas Portalist kapta meg Pálóczi Horváth Ádámtól. A munka harminc térképet tartalmazó kozmográfiai atlaszgyűjtemény. A gimnázium könyvtára e becses darabjának eredeti latin nyelvű bejegyzése Csokonaitól származik. Magyar fordításban: „A kiváló és nemes Horváth Ádám Úrnak, az előkelő Somogy vármegye törvényszéki táblája ülnökének, a híres Magyar Birodalomban a törvénykezésben mindkét jogtudomány fölesküdt ügyvédjének, ügyvédnek és földmérőnek önzetlen adományából birtokolja a Csurgói Gimnázium. Bejegyezte 1799. Június 12. Napján Csokonay M., saját kezével.” ^[49]

GIMNÁZIUM SZÜLETETT

„A MI VISZONYAINK KÖZÖTT A VIDÉKI GYMNÁZIUMOK NÉLKÜLÖZHETETLENEK, KIVÁLT, HA ELGONDOLJUK, HOGY A NÉPISKOLAI TANKÖTELEZETTSÉG KERESZTÜLVITELÉVEL ÉVRŐL ÉVRE TÖBB ELEMI TANÍTÓRA LESZ SZÜKSÉGÜNK.” [48]

1806-BAN A TOLNA MEGYEI NAGYSZÉKELY KÖZSÉGBEN CSITSVAY VASAS ANDRÁS, KECK DÁNIEL ÉS PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM MUNKÁLKODÁSÁNAK EREDMÉNYEKÉNT, A KÜLSŐ-SOMOGYI REF. EGYHÁZMEGYE KEBELÉN BELÜL MEGKEZDŐDÖTT AZ OKTATÁS A „HELVÉTIUSI VALLÁSTÉTELŰ CENTRÁLIS OSKOLÁ”-BAN.

A

NAGYSZÉKELYI GIMNÁZIUM

ÉS

ALAPÍTÓI

Az egykori nagyszékelyi „Helvétia Vallástételű Centrális Oskola” történetéről több szerző számtalan könyve, szakdolgozata és cikke jelent meg, ^[64] ennek ellenére egy dologban megegyeznek: az alapítást kivétel nélkül Keck Dániel és Csitsvay Vasas András református lelkészek munkálkodásának eredményének tekintették.

„Hogy Nagy-Székelybenn deák Oskola legyen, annak első gondolására alkalmatosság vala az, hogy Csitsvay András Ságvári Prédikátor Úr és az időbenn Tractualis Notarius Nagy-Székelybe viven fiát német szót tanulni, midönn esztendeig ott tanulna, a deák nyelvre is kelle már tanittatni. Mivel pedig Tiszteletes Keck Dániel Nagy-Szekelyi német Prédikátor úrnak, es azon időben Traktus' Prosenioranak is két tanulni való fíjai valának: arról kezdenek gondolkodni és beszélni egymás között 1805ik Esztendöbenn Martiusbann, hogy egy deák Tanitót kellene Nagy-Székelybenn tartani, es egy kis Oskolát állítani, remélven, hogy mások is igyekeznek annak hasznát venni, és segíteni fogják azt a 'német nyelv' kedviért. Mellyre nézve az említett Tractualis Notarius Ur egy Planumot készített, egy olly Tanító tartásról. Ezen Planum a 'Motsoladi Consistoriumban 1805dik Esztb. Augösztus 6ik napjänn fel is olvastatott...” [4]

Az alapítás gondolata valóban az ő visszavonhatatlan érdemük, de a két szerény jövedelemmel rendelkező ref. lelkész önerőből továbblépni nem volt képes – sőt terveikhez egyházuk támogatását is meg kellett nyerni, s ehhez ifjúkori barátjuk, Pálóczi Horváth Ádám egyházmegyei gondnok segítségére volt szükségük.

A HELYSZÍN

A Tolna megyei Nagyszékely az egyik legősibb alapítású településeink közé tartozik. ^[26] Az 1200-as évekből fennmaradt írásos emlékek Zecul ill. Zecul Episcopi formában jelölik. A történelem folyamán többször felégették, elpusztították s vált lakatlan helységgé, de úgy, ahogy a mondabeli Főnix, minduntalan feltámadt poraiból, véglegesen elpusztítani sohasem sikerült. A török megszállás alatt egymást váltogatták urai: volt, mikor egyszerre nyögte a szultán és a császár hadainak dúlását, a kétfelől kivetett adókat, állandó sarcokat. Püspökszékelyt – Nagyszékely akkori neve - Huszár Péter pápai várkapitány foglalta vissza 1584-ben.

A Rákóczi-szabadságharc után a nagymértékben elnéptelenedett települést 1721-től kezdődően a német telepesek építették újjá - néhány ottmaradt magyar családdal közösen. A német telepesek leszármazottai büszke és öntudatos magyarokká váltak, derekasan helytálltak az 1848/49. évi szabadságharcban is. A német gimnáziumot alapító Kech Heinrich Dániel (1754–1809) fia, Keck Dániel (1800–1849) a megyei Forradalmi Bizottmány egyik vezetője volt, de a lelkész váratlan halála miatt Haynau ítéletét már nem tudták érvényesíteni. Gál György [*Iregszemcse, 1814. – Kőröshegy, 188(?)*] volt nagyszékelyi magyar lelkész Kufsteinben raboskodott, Mányoki Tamás (*Gyöng, 1832. szept. 18.-Nagyszékely, 1911.*) lelkésznek pedig Nagysallónál egy német dragonyos okozott maradandó sérülést.

Az 1800-as évek elejére Nagyszékely már a térség egyik meghatározó és legdinamikusabban fejlődő településévé

vált: 2200 fős lakossággal, magyar és német anyanyelvű református egyházakkal és lelkészeikkel, két református templommal, – közülük az újonnan épült Tolna megye legszebb és legnagyobb református temploma – két iskolával: némettel és magyarral, valamint két névvel: Magyar-Székely és Német-Székely megkülönböztetéssel. (Hivatalosan sohasem léteztek, csak a helyi népnyelv hozta létre őket.) A második világháborút követő kitelepítések megpecsételték további sorsát, megkezdődött lassú visszafejlődése. A mai Nagyszékelyt 500-an sem lakják.

AZ ALAPÍTÓK

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM

(Kömlőd, 1760. máj. 11. – Nagybajom, 1820. jan. 28.)

költő, hagyománygyűjtő. 1773-tól a debreceni ref. kollégiumban tanult. 1780-ban kimaradt a kollégiumból s még abban az évben ügyvédi és mérnöki vizsgát tett. 1782-ben megnősült, feleségül vette Oroszi Pál tótvázsonyi birtokos Julianna nevű lányát. Feleségének birtoka volt Balatonfüreden, hamarosan ide költöztek. 1783-ban Pomázon vállalt földmérői munkát és több dunántúli birtokon is dolgozott. 1785-ben elkészítette Füred első részletes térképét, amelyen már szerepel saját háza is. Műveivel népszerűvé tette a Balatont az irodalomban. 1785-ben kibérelte a tihanyi kamara szántódi birtokait is.

Rendezett anyagi körülmények között élt, de házaselete hányatott volt: első és második feleségétől elvált; a harmadikat, nevelt leányát, Kazinczy Klárát már betegeskedve, nem sokkal halála előtt vette nőül. Kazinczy Ferencsel éveken át levelezett, Csokonait bizalmas barátjává fogadta. Petrikeresztúri tartózkodása idején (1812–1818) a Keszthelyi Helikon mintájára megalakította és összefogta a főként nőírókból álló „Göcseji Helikon”-t. Németgúnyoló versei miatt 1814-ben eljárást indítottak ellene; agyafűrt ötlettel: a versek megtévesztő átköltésével terelte el magáról a gyanút. Mint diétai követ 1790-től kezdve csaknem minden országgyűlésen részt vett: a vallási vitákban a tolerancia álláspontját képviselte; a nyugati feminista mozgalmat is megelőzve szót emelt a nők választási és hivatalviselési joga érdekében. 1789-től a pesti, később a zalaegerszegi szabaddóműves páholy tagja volt Legmaradandóbb munkája: *Ó és új mintegy ötödfélszáz énekek* c. kéziratos gyűjteménye (1813), mely a századforduló népszerű dalanyagának páratlan, nagybecsű tárháza: régi (történet) énekeken és népdalokon kívül újabb keletű népies és műdalokat is tartalmaz, köztük sok saját szerzésű dalát. 1820. január 28-án hunyt el Nagybajomban, felesége, Kazinczy Klára kezei között: [39]

„Utolsó óráiban nagy foróságba volt s többnyire a kezemet fogta: ez volt utolsó szava: Adgy édes fiam még egy vánkost a fejem alá. Felült s ekkor láttam hanyatlani: karomat feje alá tartván le eresztém, s ekkor örökre el aludt.” [40]

5° qbr 1818. Pest községéről.

En Horváth Ádám, Horváth Györgynek Hollói Örmö-
gyi karizál első igazgatója, születem 17° Máj 1760.
Kömlödtől hí Komárom vármegyében.
Hat évkéntől kezdve 12 y tanulék.
Salusi iskolában; Sápéson Komárom, Dijsken
Sején, és Kóson imes Komárom vármegyében.
1770 ban Debreczente mentem Pástorra
és Logiára.
1775 ben be itam magamat a Debreczemi Ju-
gatosok közé.
1780 elején a Theológiát végeztem el Káptalan
Debreczenti: Catorvixek mentem Miskolcra
Dorot Végébe.
nyaranta 1780. b Pórhátszára és Fehérvá-
ra fel esküdtem. (ez időben egy nyarad)
1782 ban megházasodtam: veáram R. Országh István.
1793 b 17° Máj egy főtörvényt napján el-
váltam. Kéle a Zalaláca megyei Főbíróvá vártam.
(ez volt első eset, az 1794 évi országos tör-
vény hatás után.)
1792 17-96; másodszor házasodtam, el-
váltam hí Csáky Gy István.
1808 b 17° Juhú eskül y el-küto roztam,
de nem főbíróvá vártam, hanem magános ügyész
lével mentem. István István, és József István
Dorotim jelenléteben.
1818. Pesten, minnekára első Feljegyzem
ony halt; házasodtam veáram N. Kasinczy Klára.
gyermekem első feljegyzemül sem volt, vala mint
híris az még első nek. Micsam főtörvényt v.
Három vagyonát főtörvényt, melyeket a kéfőtől
váltak házasodtam, és egy vala elvált. nyomat

Pálóczi Horváth Ádám 1818-ban írt Önéletrajza [31]

KECK HEINRICH DÁNIEL (1754 – 1809)

Johann Jacob Keck fia, 1754-ben született Hernbornban, szüleivel érkezett Magyarországra, Nagyszékelybe. Édesapjához hasonlóan ő is a lelkészi pályát választotta, hit-tudományi és bölcsészeti tanulmányait Debrecenben, majd a hollandiai Utrechtben végezte Debreceni éveit alatt a híres Hatvani professzor legkedvesebb tanítványai közé tartozott, ezt magától Hatvanitól ismerjük:

Hatvani István 1774. december 12-én Ráday Gedeonhoz intézett levelében, aki unokája, az akkor hat esztendő Pál számára keresett németül is jól beszélő nevelőt a debreceni ifjak közül, meleg szeretettel jellemzi négy tanítványát, akiket alkalmasnak talált a nevelői feladatra. Három szegény, de igen tehetséges papfiú és egy tisztartó fia került szóba, mint a kis Ráday nevelője.

„...A negyedik, Keck Dániel, »*valami 19 esztendő gyenge ifjú*» ... aki *“magát a Theologiára szánta”*. *“Ez is olyan szelíd, mint egy jól nevelt leány, tudománnya is szép, tanításra való tehetsége is nagyon* «-írja a professzor, de mivel célja a papi hivatás, erre akar elsősorban alaposan felkészülni.”^[17]

1780 körül tért vissza Magyarországra, Pestre. Itt érte a szomorú hír, hogy édesapját szélütés érte, hivatalát rendszerességgel ellátni már nem tudja. A fiatal lelkész, hogy édesapja segítségére legyen, visszatért Nagyszékelybe, és annak halála után, 1784 – 1809 között a közösség történetének legkiemelkedőbb vezetőjévé vált. Unokája „erélyes és bölcs” lelkésznek jellemezte. Az ő vezetésével kezdődött meg az a gyűjtés 1790 és 1801 között, melynek eredményeként minden további adósság

nélkül felépült a megye legnagyobb és legszebb református temploma.

Személyéhez kötődik a megye első református algimnáziumának, a “Helvétziai Vallástételű Centrális Oskolának” megalapítása is 1806-ban. Halála nagyban hozzájárult, hogy a gimnázium a továbbiakban Gyönkre került. Első házasságát Szikszay Máriával (1772 – 1792) kötötte. Nem bizonyult szerencsés házasságnak: feleségét a második gyermek megszületésekor, a házasságukból született gyermekeit korán elvesztette. Gyermekeik: Dániel (1790 – 1791) és S...?).(1792 – 1801)

Második házasságát első feleségének húgával, Szikszay Sophiával (1778 – 1817) kötötte. Gyermekeik: Antal (1798 – 1817), II. Dániel (1805 – 1849), Maria Amália (1802 – 1835), József (1804. 05. 01. – 1804. 06. 01.) és Beniamin (1805 – 1835. Bécs)

*

Keck Heinrich Dániel fia az a Keck [II] Dániel ref. lelkész és esperes volt, akit az 1848-as eseményekben való részvételéért hadbírótság elé szerették volna állítani, de ebben korai halála megakadályozta a végrehajtókat.

„A pesti március 15-i szelek csak március 24-én érkeztek Nagyszékelybe, akkor alakult meg a gyönki választmány, amelynek kötelessége volt a nemzetőrség megszervezése falvanként. A választmány elnöke Döry Miklós volt, járási tagjai: Szegfű János pinchelyi plébános, Keck Dániel nagyszékelyi református főesperes, Buschbach János némedi és Szabó István simontornyai gazdák.”^[61]

CSITSVAY VASAS ANDRÁS

(Kiskunhalas, 1765. május 9. – Ságvár, 1832. április 10.)

Református lelkész, a teológiát Debrecenben végezte. Pálóczi Horváth Ádám meghívására a füredi református iskola oskolamestere 1787-ben. 1800-1832 között ságvári lelkész, közben a gyönki egyházmegye főesperesévé is választották. 1811-től 1814-ig az ő kezdeményezésére és vezetésével építették a ságvári református hívek a részes aratásból gyűjtött pénzen a mai templomot. Ő volt az, aki elsőnek tudósított a hajdanvolt ságvári erődről, melynek kövei 1720 táján még kilátszódtak a földből, s ő volt az, aki a templom építésekor előkerült két alabástrom szobor közül az egyiket épp a GYÖNKI GIMNÁZIUMNAK ajánlódokozta. Még egy „értéket” kapcsolnak Csitsvay Vasas András nevéhez, ami egy érdekesség: a Ládor-hegyen átfúrt alagutat, amelyet az ott lakók „*Bújó-lik*”-ként emlegetnek. Esperesként egyik fő feladatának tekintette az oktatási intézmények fennmaradásainak és működési feltételeiknek a biztosítását is. Erről tanúskodik a nagyszékelyi református egyházak irattárában fellelhető, sajátkezűleg írt támogatói kérelme is 1814-ből: ^[16]

Keresztyének!

Tudjátok meg közönségessen azt, hogy az Oskolák az Ekklesiáknak olly veteményes kertjeik, hogy azok nélkül fel nem állhat valaki, ki szereti a Krisztus Testét. Az Ekklesiát nem lehet annak nem kívánni és tehetsége szerént nem munkálkodni az Oskolák virágzásán. Hanem különösen tudjátok azt is, hogy a S. Pataki Collegium az az Anya Oskola, melly egy idejű lévén Hazánk létformatiojával. Eleinte egyedül maga, ma is a több Fő Oskolákkal edjütt készíti az Oskolai Tanítókat, lelki Pásztorokat, a világi Rendű

Közhivatalokat viselő Elöljárókat ... Segedelmeteket kéri, nem a maga, hanem a ti hasznaitokra kéri. Ki volna hát olly magát nem szerető maradék, a boldogságával nem gondoló ember, aki ezt a kérést szívére... örömmel meg ne nyújtá. Illyen tzebből ezzel a reménységgel a jövő Úrnak Napján ki fog a jegy tétetni a S. Pataki Collegium számára. A kik pedig különösen kívánnyák segedelmeiket által adatni és azt bé iratni, küldjétek azt s Parochia Házhoz, melly jótéteményeket laistromba a Fő Tisztelendő bé fog mutattatódni.”Csitsvay András rfms. Senior

Munkái: Örvendező versek. Ngs Verbói Szluha Imre úrnak a jász és két kún kerületek nádori főkapitányának, midőn Kis Kun Halas városát az 1837. Karácson 10. látogatásával szerencsétette. Szeged, 1838.

Csitsvai Vasas András tudósítása a Ságvárrott kiásott régi alabastrom-szobrokról. Kézirat, Ságvár 1814.

*

A nagyszékelyi gimnázium történetét elsőnek Gángol István kiliti ref. lelkész, majd esperes közreadásából ismerjük – az első évtizedek történéseit pedig épp Csitsvay Vasas András elbeszélése alapján írta meg! Gángol István és Csitsvay Vasas András lelkészek és családjaik közeli, tartós baráti kapcsolatára Bozsoki-Sólyom János ref. lelkész úr hívta fel a figyelmet:

„Kiliti viszonylatában azonban egy érdekességgel szolgálhatok: Gángol vezetéknévű református lelkipásztorok ketten is voltak; anyakönyvi bejegyzéseink alapján az alábbi idő-intervallumban szolgálták eklézsiájukat: 1806-39 – Gángol István; 1851-73 – Gángol János esperes. Az előbbi leánya, „Susanna” 1824. március 22-én született, a

bejegyzés tanúsága szerint szülei: Gángol István prédikátor és Hollósi F. Juliánna. Keresztszülők, illetve, akik keresztelték: N.T. (nagyiszteletű) Csitsvay V. (Vasas) András és Kecskeméthy(?) Susánna; N.T. Szikszai János Senior úr, *N.T. Csitsvay András Senior* úr.”

A jó és mondhatni baráti kapcsolatukat jól példázza még az a tény is, hogy 1819-ben, a ságvári templom felszentelésekor épp Gángol Istvánt kérte fel Csitsvay Vasas András egy felszentelő imádság elmondására. Gángol István mellett a másik meghívott vendég neve is igen ismerősen cseng a nagyszékelyi alapítású gimnázium életéből: ő Höke József iregi prédikátor volt, aki egyházmegyei péztárnokként hosszú éveken át szívügyének tekintette az oktatási intézmény sorsát, mind Nagyszékelyben, mind Gyöngön.

*

Nagyiszteletű Csitsvay Vasas András ref. lelkész és esperes 1832. április 9-én hunyt el Ságvárott. Temetésére 1832. április 13-án került sor, ugyanott. Végső búcsúztatásán prédikált Kálmándi József felsőnyéki magyar és Keck Dániel nagyszékelyi német prédikátor, aki nem volt más, mint az oskolaalapító társ Keck Heinrich Dániel fia, a Helvétiai Vallástételű Oskola első diákja, a későbbi ref. esperes és az 1848-as forralom aktív résztvevője, Haynau elítéltje. A temetőben Cserna István látrányi ref. lelkész prédikált. Ságvár község soha nem feledte el híres lelkészét. 1945 pünkösdi első napján, a már régen megszűnt temetőből a ref. gyülekezet az egykori templom-építő lelkészének 4-5 mázsás egyedül maradt márvány sírkövét hálaadó ünnepség keretében behozta a templomba és a torony alatti térben helyezték el. Az antik jelleg-

gel kimunkált, befordított címerrel, lefelé fordított fákllyákkal, festonnal díszített sírkövén ez a vésett felirat áll:

ITT NYUGSZIK
NÉHAI NAGYTISZTELETŰ
CSITSVAI VASAS ANDRÁS ÚR
A SÁGVÁRI REF. EKKLA 43 ESZT
RITKA KEGYESSÉGŰ LEKIPÁSZTORA A KÜLSŐ
SOMOGY EGYHÁZI VIDÉK 22 ESZT ESAPERESTJE
NA KETSKEMÉTI ZSUZSANNA ASSZONY
42 ESZT FELEJTHETETLEN FÉRJE – ESZTER
ANDRÁS, ZSUZSANNA ÉS ZSÓFIA GYERMEKEINEK
IGAZ ÉDES ATTYA, EZ MINDENEK JÓK
BARÁTJA TUDÓS MUNKÁS FÉRFIÚ ÉS
BUZGÓ KERESZTYÉN
SZÜLETETT 1765-IK ESZT MÁJUS 9-ÉN
K.K.HALASON MEGHALT 1832-IK ESZT
ÁPRILIS 10-KÉN BETSES ÉLETÉNEK 67-IK
ESZTENDEJÉBEN

FÖLDI RÉSZÉT A SÍR ZÁRJA
A FELTÁMADÁS ITT VÁRJA
AZON HÍV KERESZTYÉNEKKEL
KIKET Ő PRÉDIKÁLTATOTT EL
LELKÉNEK JUTALMÁT VENNI
A MENNYEKBE KELLETT MENNI
HOL BÖLTS TEREMTŐJE KÖRÜL
A MENNY POLGÁRAIVAL ÖRÜL.

[Köszönet Bozsoki-Sólyom János ref. lelkész úrnak (Siófok-Ságvár), hogy a ságvári ref. egyházközség archívumában Csitsvay Vasas Andrássra vonatkozó adatokat kutatta és azok közzétételét lehetővé tette.]

A GIMNÁZIUM ALAPÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI, JELENTŐSÉGE

„Ez az egy iskola lévén minden Reformata Oskolák között, mellyben a Német Nyelv nagy előszeretettel taníthatatik.”

II. József *Türelmi Rendelete* (1781) az alapvető feltételek teljesülése mellett vallásszabadságot, gyülekezetalapítást, templomépítést és iskolák létrehozásának a feltételeit biztosította a különböző vallásfelekezetek részére. Azt, amit II. József rendeletben biztosított, II. Lipót (1790-1792) törvény alakjában is megadta. Tolna megyében – így Nagyszékelyben is – a német nyelvű református gyülekezet már jóval a rendeletben biztosítottak előtt rendelkezett – egy-két esettől eltekintve – ezekkel a jogokkal. Ennek okai között megjelölhető, hogy a magyar lakossággal szemben már betelepülésük időpontjában Mária Terézia kivételes többletjogokat biztosított az újonnan érkező telepesek számára, így iskolalapítást, nyelvük szabad használatát, templomépítést. Amikor pedig a „Letelepedési szerződés”-ben biztosított jogait csorbulni érezte, Geiger Sebestyén személyében követet küldött a császári udvarhoz, azok újbóli megerősítésére! A küldetés sikerrel járt, II. Lipót újólag írásban biztosította a község lakosságát eredeti jogaik érvényesülésében. Tehát 1805-ben, Nagyszékelyben egy új, német nyelvű iskola létrehozásának csak az anyagi feltételek biztosítása volt a fő feladat, ahogy azt Sárszentlőrincen megtették. A tolnai evangélikusok első középfokú oktatási intézménye a szomszédos Sárszentlőrincen

létesült 1806-ban. Jó hírére jellemző volt, hogy még az Alföldről is szép számmal voltak tanulói, közülük a leghíresebb a kis Petrovics, a későbbi PETŐFI, aki 1831-től 1833-ig volt az iskola tanulója. A nagyszékelyi gimnázium pedig Tolna vármegye első németnyelvű református középfokú intézményeként alakult meg, köszönhetően három alapítójának, annak ellenére, hogy a *német nyelv oktatása, mindennapi használata még 1822-ben is éles támadások tüzeiben állt a Tudományos Gyűjtemény korabeli közreadásaiban.*

Vajon mi készítette Pálóczi Horváth Ádámot, hogy a gimnázium egyik alapítójává, első számú támogatójává lépjen elő annak első fél évtizedében?

Azt a Horváth Ádámot, akiről legjobb barátja Csokonai Vitéz Mihály írta, hogy „Ő az, aki magyar hangra tanítja az erdőket...” [Csokonai Vitéz Mihály: *Horváth Ádámhoz (1792)*]

Azt a Horváth Ádámot, ki országgyűlési követként, poétaként is németellenes magatartásával kimagaslott kortársai közül.

Azt, aki elsődleges feladatai között tartotta számon a református egyház kebelén belül működő iskolákban a magyar nyelvű oktatás prioritását? Aki, - talán valamit tudott németül - ha németül szóltak hozzá, mindig csak azt válaszolta: „Ik niksz dájcs”.^[67]

„Magyar nyelven kívül nem tuda mást mint a’ Rómain és Görögöt; az élő Nemzetek közönséges tiszteletben álló munkáji felől kevés jó ítélettel volt; ...”^[34]

(1814-ben épp németellenes versei miatt feljelentették és csak nehezen menekült meg a börtönbüntetéstől.)

Németellenessége csak politikusi hitvallásában jelentkezett, de világosan látta azt is, hogy a német nyelv mindennapos használata elleni támadások veszélyt is rejtenek. A latin nyelvnek az oktatásból való kiszorulásával egyre kevesebb lesz azok száma, akik valamilyen idegen nyelvet beszélnek, ez ellen pedig csak úgy lehet védekezni, hogy a latin nyelv oktatása helyett egy élő nyelv oktatását kell elősegíteni, bármennyire is akarata ellenére való, ez csak a német nyelv lehet. P. Horváth Ádám előrelátása beteljesült:

A német nyelv elleni szélsőséges támadások eredményeként pár évtizeddel később a madoccai Ötvös Sándor ref. lelkész már arról panaszkodott Török Pál püspöknek, hogy az egykori német anyanyelvű Tolna vármegyében már a papok között is alig van néhány, akik a német nyelvet beszélnek! ^[50]

A NAGYSZÉKELYI IDŐSZAK

Keresztes Hajnalka:

"Bent a völgyek között, források tövében két kis kunyhója zöldell a múzsának, Gyöng és Bonyhád. Mindkettő német város, amaz meglehetősen rendetlen és kicsiny, emez nagy, szép, nyílt, versenyre termett, meglepően tiszta, kellemes városka....[...] A csaknem egyidős két intézet történetében két említésre méltó mozzanat van: egyik sem azon a helyen van, a hol kikelt, hanem ki van ültetve. A Bonyhádnak Sárszentlőrincen volt a bölcsője, a Gyöngynek Nagyszékelyben." ^[59]

A nagyszékelyi gimnázium alapítási ügye az 1805. évi mocsoládi egyházgyűlés elé – Horváth Ádám jó előkészítésének köszönhetően – már eldöntött tényként került, bár az is igaz, hogy a szükséges anyagi feltételek még nem álltak teljes egészében az egyházkerület rendelkezésére. A magánkezdeményezéssel indult iskola csakhamar komoly eredményeket ért el. A tanulók létszáma annyira meg növekedett, hogy 1808-ban a Consistoriumnak, azaz az egyháztanácsnak segédoktatóról kellett gondoskodnia. Szükségessé vált egy új iskolaépület és tanítói lakás megépítése is. Sajnos az 1807. évi tűzvész meggátolta annak megvalósítását, a nehéz helyzetbe került településnek és egyházainak lehetősége az oktatás terén csak egy új elemi iskola felépítésére terjedhetett ki, az új gimnáziumi épület létrehozására – anyagiak hiányában - már nem kerülhetett sor. Keck Heinrich Dániel segélykérő levelének ^[71] is ez volt a fő oka, nem pedig a község elzárkózódása az iskola további támogatásától. Az iskolák helyzetét mindig is szívügyének tekintette a mindenkori elöljáróság Nagyszékelyben. A gimnázium felügyeletével is megbízott nagyszékelyi magyar egyház lelkésze, Peremartoni Nagy Dániel ^[1] az új iskola megépüléséről a következőket jegyezte fel: ^[2]

„...A mostani Oskola fundus ^[60] amit fellyebb mondatott 1807. Május Honapjában méretett ki a Méltóságos Uraságtól. A fundusnak hosszúsága 30 öl. A szélessége a Templom Uttza felől 16 öl 3 inch. Nap Nyugatra pedig 40 öl. Az Oskola Ház amelly elég tágas ...ból áll, a Templom Uttzájának hosszában van építve. Egy fedél alatt van a Tanítónak két szép lakószobája, egy tágas Konyha, ezek alatt egy kőboltozatú 4 öl 1 inch. hosszúságú,

egy és fél öl szélességű Pintze, egy Kamra, egy Istálló, Kotsi Szin és szénatartó Pajta. Az egyik épületnek hossza 16 öl, széle 3 öl 2 inch., falai Vájogból vagynak rakva. A Tanító lakóházának falai pedig földből tömve, és mind a két épület nád-dal fedve a legjobb állapotban van és tartatik. Ezen kívül van még az Oskola Udvarán két fa deszkából készült sertés ól, egy Tyúk és egy Lúd ól. Egy 6 öl mélységű Téglával kirakott Kút kerék húzóra jó állapotban. A Proceptor a maga tulajdon Házában lakik, de amellytől az ...mért Harangozónak az Helység teszi meg pénzben a Méltóságos Uraságnak...”

A nagyszékelyi egyházi jegyzőkönyvek ^[65] tanúsága szerint a gimnázium élénken bekapcsolódott a református oktatási intézmények rendszerébe. Bizonyoságul egy 1811-ből származó bejegyzés a német egyház iratanyagából:

„Felolvastatott a Pápai T. Professoratusnak Levele, melyben kéri Iórhogy a Pápai Oskola Seniorának engedessék meg esztendőben egyszer t.i. karátsonkor az olyan Ekklaba valo Patens küldés, mellyekben Pápáról járnak Innepekre. 2or Hogy szüreti supplicatióra szabad legyen ifjaiknak kimmenni. Végre Panaszsa, hogy a Külső Somogyi Tractus, némely Innepi beneficiumokat elvenni, és a Nagy Székelyi Centralis Oskolához igyekszik ragasztani.”

HORVÁTH ÁDÁM TÁMOGATÓI TEVÉKENYSÉGE ÉS KIVONULÁSA A GIMNÁZIUM KÖRÜLI CSATÁROZÁSOKBÓL

S mint ahogy ez lenni szokott, az iskola népszerűségével együtt nőtt gáncoskodóinak, ellenzőinek tábora is. A községen belüli ellentétek mellé még hozzájött a környékbeli katolikus földesurak gáncoskodásai is. A támadások Keck Heinrich Dániel 1809. évi halála után mégjobban felerősödtek. Ezek a gondolatok tükröződnek vissza Domonkos József szakdolgozatában ^[66]

Vajon mennyire helytállóak ezek a megállapítások, és valójában Nagyszékelyben kereshetők-e elsősorban azok az okok, amelyek a gimnázium további sorsának alakulását meghatározták?

Nagyszékely a német és a magyar anyanyelvű református gyülekezeteivel szigetként ékelődött be a katolikus többségű Pincehely, Kiszékely és Tolnanémedi, valamint az evangélikus Sárszentlőrinc községek határai közé. A két helyi gyülekezet békésen megfér egymás mellett, közöttük ellentétek nem feszültek.

Ezt az addigi példás együttélést jól kifejezte az a nemes gesztus is, amit a német gyülekezet az új templomának 1801. évi felavatásakor tanúsított: az első istentisztelet magyar nyelven hangzott el és Tormás István személyében magyar lelkész tartotta. A tehetősebb és létszámában erősebb német anyanyelvű ref. egyház segítőkészségét bizonyítja az a tény is, hogy az új templomuk felépítése után jelentősen hozzájárult az addig közösen használt templomépület felújításához. A két gyülekezet

közötti jó viszonyt még az akkori lelkészek személyei is megerősítették:

A német gyülekezetet a templomépítő Keck Heinrich Dániel, a magyar gyülekezetet a Keck családdal szoros rokoni kapcsolatban álló Peremartoni Nagy György vezette, sőt Keck Heinrich Dániel halála után a német gyülekezet ideiglenes lelkésze a másik Peremartoni fivér, Nagy Dániel volt! *A két Peremartoni Nagy testvér pedig nem volt más, mint az alapító Keck Heinrich Dániel nővérének a két fia.* Nem valószínűsíthető tehát, hogy a kilátástalan helyzetbe került gimnázium a két gyülekezet közti szembenállás miatt volt kénytelen a községből elköltözni. Ha volt is nagyszékelyi ok, az a gazdasági helyzetben kereshető:

A község akkori lakóinak 90%-a kisbirtokos, 10-30 holdnyi földterülettel. A közeli simontornyai uradalomhoz az össz földterület kb 15%-a tartozott, mégis ugyanolyan jogokkal bírt, mintha a község földesúri jogait gyakorolná, s gyakorolta is vétójogát a gimnázium megsegítésére irányuló kezdeményezések során, majd annak Simontornyára való helyezését is bőszen ellenezte. Az erősebbik református gyülekezet erőn felül vállalt, mikor az új templom felépítésébe fogott, anyagi helyzetét megrendítette az 1807. évi nagy tűzvész, melynek során ingatlanjait teljes mértékben elvesztette, s mellette ott volt még az általa fenntartott református iskola terhe is. A község 1/3-részét is újjá kellett építeni a tűzvész pusztítása miatt. A település kisbirtokosaitól újabb és nagyobb áldozatot már nem lehetett elvárni, ezért kellett volna a külső segítség a környező településektől, de azt nem kapták meg. A ref. egyházmegye anyagi helyzetének meggyengülése miatt érdemben tovább nem alakíthatta a

gimnázium sorsának további alakulását. Hiába voltak Csitsvay Vasas András megoldást kereső látogatásai és tárgyalásai, eredményt nem érhetett el, mert a református gimnázium körüli csatározások a katolikus egyház belépésével már a két egyház közötti torzsalkodássá bővült, annak ellenére, hogy Nagyszékelyben nem volt számottevő a katolikusok jelenléte, csak a lakosság 1-2%-át jelentették, de a környékbeli településeken annál meghatározóbb volt a befolyása.

A katolikus egyház sikerrel is akadályozta meg, hogy a gimnázium Nagyszékelyből a közeli Simontornyára költözzön át. A református gimnázium végül Gyöngyösön nyert befogadást, s a továbbiakban hosszú évtizedeken át ki is került teljes ellenőrzése alól: az egyházi alapítású gimnázium további évtizedeit már a gyöngyösi földesurak határozták meg, ez már nem volt elfogadható Horváth Ádám számára, támogatásának az elmaradása is erre az időre tehető.

1806-ban még személyes adománnyal járult hozzá a gimnázium könyvtárának felállításához, igyekezett megteremteni fenntartásának folyamatos anyagi feltételeit is:

„...Erre nézett Tts. Horváth Ádám Tractualis Curator Úr azon ígéretjével, melyet a már Nagyszékelyben a T.T. Vécsey József Úr fundációjából szerzett Szöllőhöz hasonló Szőlőnek hat és hétszáz forintig a maga erszenyjére leendő szerzéséről több ízben tenni méltóztatott...” [40]

1809-ben, az ő közbenjárásának köszönhetően a kapolyi egyházmegyei gyűlés elfogadta, hogy gyűjtést indíthassanak az iskola fenntartási költségeinek előteremtésére:

„... felindította a' Tractus Curator Tekintetes Horváth Ádám Urat azon gondolatokra, melyeket ezen Oskola fennállhatására a kapolyi Tractuális Consistoriumnak 1809-ben Márczius 7-én írva bemutatott és amelyeknek mindjárt akkor az az erejük lett, hogy T.T. Idősbb Hőke József Tractualis Hon. Assessor Úr kirendelődött azoknak a jótéteményeseknek összeszedésekre mellyeket ezen Tractusban való Helv. Vallástételű Ekklesiák és Jótévők ezen Oskola számára önként adakozni fognának...” [41]

1810 után már nem találni annak nyomát, hogy Pálóczi Horváth Ádám aktív tevékenységet fejtett volna ki a gimnázium fenntartásának érdekében. Magyarázata lehet ennek, hogy a továbbiakban nem kívánt részt venni egyháza belső torzsalkodásában sem. (Mint buzgó kálvinistát, egyháza korán világi gondviselőjévé választotta s e téren figyelemre méltók voltak törekvései az országgyűlésben is. Az éles vallásügyi vitákban a liberális pártnak volt híve.) Anyagiakban továbbra is megtehetette volna, annak ellenére, hogy házát 1800-ban kirabolták a zsoldos katonák. Második házasságát a gazdag Sárközy Jusztinával, Sárközy István ^[33] unokahúgával kötötte a somogyi Nagybajomban. Igaz, hogy 1808-ban névleg elvált tőle, de anyagi helyzetét a válás nem rendítette meg. Pontos vagyonát nem ismerjük, de hozzávetőleges nagyságrendjét igen. Kazinczy Klára férje halálakor a következőket örökölte: ^[38] közel 500 holdas nagybajomi birtokot, 200 holdnyi földterületet Zalában, valamint 8000 forintnyi jogerősen megítélt kintlévőséget (kb. 500 hold földterület értéke)

AZ ÁTTELEPÜLÉS UTÁNI ÉVTIZEDEKRŐL

A
GYÖNKI GIMNÁZIUM
ÉVTIZEDEI

"... 1812. augusztus 29-én kelt az az okirat, melyet a jogutód Tolnai Lajos Gimnáziumban őriznek. Hajós Sámuel, Magyar Kossa Sámuel, Komádi Nagy Mihály és Csekey János által megfogalmazott szerződést fogalmazták meg:

„Mi Gyönki Földes Uraságok meggyőződten arról, hogy kiváltképpen a jó nevelés által tétetik az Ember alkalmatossá és tökéletessé a maga életének okos folytatására, az Emberi Társaságra, és a jó hazafiságra, sőt az isteni félelemre is, a jó nevelés pedig leginkább a rendes iskolák által műveltetik, - tapasztalván pedig azt, hogy a körüllevő vidéken csak egy jó rendes Nevelő Iskola is, amelybe az igyekvő szülők az ő gyermekeiket a jó neveléssel a tökéletességre készíthetnék, nem találtatik: ugyanazért, egyedül az emberiséghez és hazánkhoz vonzó azon szeretetünkből, hogy mi ezen szükséges jó nevelést tőlünk kitelhetőképpen előmozdítsuk, oly szándékra jöttünk, hogy Gyönkön a magunk Helységünkben egy Német, Magyar és Deák Rhetoriáig inclusive tanítandó oskolát állítsunk fel, melyet a jövő időkre is állandóvá tégyünk.”

1812. október 28-án volt az újra indított gimnázium tanévnyitó ünnepe, melyre Csicsvay András esperes meghívta a tolnai és felső-baranyai egyházmegyéket is, s ezeknek espereseit, Csekey János bölcskei és Tóth Ferenc nagyharsányi lelkészeket...." [3]

Arról írás nem maradt fenn, hogy Horváth Ádám is meghívás kapott-e az ünnepekre, vagy ott volt-e egyáltalán.

Arról sem tudunk, hogy mi volt az oka Csitsvay Vasas András és Horváth Ádám egymástól való (feltételezhető) eltávolodásának. Egy dolog azonban bizonyos: a továbbiakban Horváth Ádámnak semminemű befolyása nem maradt a gimnázium további sorsának alakulásában. Az intézmény következő évtizedeit a gyönki uraságok^[54] alakították, annak ellenére, hogy jelentős volt a település támogatása annak fenntartásában. Ezt legelőször Dr. Nagyszékelyi Keck Antal^[35] hangsúlyozta ki, - ezzel sokak nem tetszését is kiváltva, - mintegy kibébitve és megkérdőjelezve a gimnáziummentőnek kikiáltott Magyary-Kossa család gyönki nimbuszát:

„Gyönk község (és nem Magyary-Kossa) nyújtott legmesszebb menő támogatást a Nagyszékelyben alapított iskolának Gyönkre helyezésekor. Magyary-Kossa, mikor a tanulók száma annyira megnövekedett, hogy a létesített épület nagyobbítása szükségessé vált, nem adta használatra az iskola melletti házát, a használatért évi 75 Ft-ot kért, és azt elfogadta.

„Az ifjúi lelkesedés a 30-as évek után a szabadság és a függetlenség eszméiért indított küzdelmet és azokért bontotta ki a háromszínű nemzeti lobogót, ami az aulikus Magyary-Kossának nem tetszett, ez még a Bach-korszakban, a terror ellenére sem csökkent. A tanári kar a harcokban elfáradt, verejtékező magyar nép mellé állt, hiába vetették a rémület árnyait a bitófák országszerte. Így a testület lépten-nyomon összeütközésbe került Magyary-Kossával, a maradi földesúrral, aki a tanárt csak jobbjágnak,

hatalmaskodása eszközének nézte.” - Dömény József tanár feljegyzései, aki karddal a kezében harcolt a szabadságért Komárom várában:

„E súlyos bajok szálai minden esetben Magyary-Kossához vezettek, a tanári testület önmagár megtalálva, önkényeskedést lenyelni nem volt hajlandó, így lépten-nyomon összeütközött a maradi földesúrral, aki reakciós, elnyomó kormányzat erejében bízva, a tanárt csak jobbagynak, a hatalmaskodása eszközének nézte.” – Hiszler József tanár feljegyzése.

„Az iskolák fenntartása, segítsége a földesúr kötelessége volt és nem jóindulata” – Dömény József tanár...”^[5]

Közel fél évszázad elteltével sem csökkentek a hatalmi harcok és a fenntartási gondok a gimnázium körül, erről néhány példa Török Pál^[36] püspök fennmaradt levelezésében:^[37]

-1854-ben a gyönki gimnázium már nem tudta betölteni eredeti célját, a német nyelvű oktatást, annak átalakítása feltétlenül szükségessé vált. Fenyegette a gimnáziumot megszűnésének az állandó veszélye, a személyi torzsalakodások megszorodása s a már fent nevezett Magyary-Kossa durva megnyilvánulásai.

-A legkisebb lélekszámú és legszegényebb külső-somogyi egyházmegye nem győzi a gyönki algimnázium negyedik tanítójának a fizetését.^[42]

- [Peremartoni] Nagy Zsigmond esperes a gyönki református gimnázium zilált anyagi és személyi ügyeinek rendbehozatala ügyében ír.^[43]

- 1853-ban felmerült a gimnázium megszüntésének a lehetősége is, de áthidaló megoldásként Gyönkön megmaradt a gimnázium és átmenetileg az egyházkerület segélyezte. ^[46]

- 1856-ban a ref. egyház Magyar Kossa felügyelői tisztségéből való lemondását szorgalmazta. ^[44]

- 1857 márciusában már az a lehetőség is felmerült, hogy a gyönki algimnáziumot a rimaszombati példájára közösen tartsák fenn az evangélikusokkal. ^[45]

Ötvenöt „gyönki” esztendőnek kellett eltelni ahhoz, hogy megnyugtatóan rendeződjön a gimnázium helyzete és jövője:

„... Az intézmény fennmaradásához és működéséhez adományaival és tevékenységeivel Gyönk lakosságán kívül hozzájárult a gyönki földbirtokos Vizsolyi család. [...] Vizsolyi Gusztáv a gimnázium növendéke volt, később az intézet az alapító pártfogóság tagja, majd a fenntartó testületi választmány és az igazgatótanácsnak elnöke, országgyűlési képviselő. 1867-től a gimnázium felügyelője, ettől kezdve megszűntek azok a vizsályok, amelyek a korábbi felügyelő (Magyary-Kossa Sámuel) és a tanárok (Sz.megj.: és az egyház) közt voltak.” ^[47]

*

2002 ÓTA AZ ISKOLA AKKREDITÁLT VIZSGAHELY, AHOL AZ
ÖSD-VEL (OSZTRÁK ÁLLAMI NYELVVIZSGÁVAL) A
MAGYAR ÁLLAM ÁLTAL IS ELFOGADOTT NYELVVIZSGA-
BIZONYÍTVÁNYT SZEREZHETNEK A JELÖLTEK. ^[55]

A jogutód gyöngyi gimnázium a múlt század első éveiben készült képeslapon

...és napjainkban. [58]

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM

ÉS

NAGYSZÉKELY

Az egykori alapító és meccénás Horváth Ádám (mert ő csak így írta nevét) nyomát és emléklét keresni Nagyszékelyben ma már reménytelen vállalkozás, mint ahogy „a magyar-székelyi református prédikátor lánya”, Kazinczy Klára nagyszékelyi kötődése is feledésbe merült.

Magyar-Székelyt is hiába keresnénk a térképeken, ilyen nevű község hivatalosan sohasem létezett!

Horváth Ádám személyes sorsának alakulása meghatározóvá vált a nagyszékelyi iskola életében is. Amíg anyagi helyzete és egészsége engedte, és szívügyének tekintette, viszonylagosan biztosítottak voltak az intézmény fenntartásának feltételei. Sajnos, 1810-től már számottevő támogatásáról már nem maradt fenn híradás. Keck Dániel halála (1809) és Horváth Ádám elmaradása másokat is távoltartott az iskola helyzetének jobbító ügyeitől. Nem véletlen tehát, hogy ettől az időszaktól kezdve fokozódtak az iskola fenntartásának a mindennapos gondjai is, sőt az egyháza részéről csökkentek a támogatás mértékei.

Pálóczi Horvát Ádám és Nagyszékely kapcsolata 1813-ban éledt újjá, mikor a helyi magyarnyelvű egyháznál megüresedett a lelkészi állás, és ott deákkori barátját, az

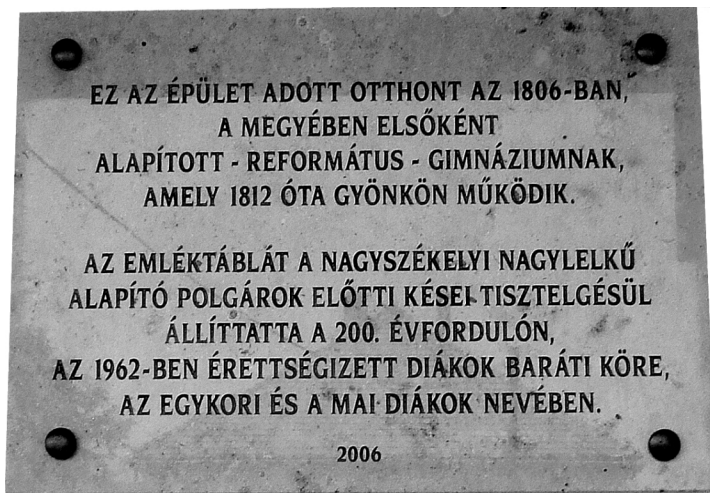
egykori oskolatársát, Kazinczy Jánost ^[30] helyeztette el. Azt a Kazinczy Jánost, kinek lányát, Kazinczy [Clári] Klára ^[6] [Gellér (Felsőgellér) ^[25], 1785. – *Teskánd, 1849.*] költőnőt már korábban örökbefogadta, majd névleges házassága révén örökösének tett meg.

(Kazinczy János 1805-ben mocsoládi lelkészként házigazdája volt a református egyházkerület soronlevő gyűlésének, mikor kimondták a határozatot a nagyszékelyi iskolaalapításról.)

Utolsó nagyszékelyi látogatása 1817 augusztusára tehető, mikor Kazinczy Klárral egy szomorú esemény kapcsán tette látogatását. Erről Kazinczy János lelkész sajátkezű bejegyzése a következőt rögzítette:

„1817. augusztus 13-án meghalt 50 esztendőskorában száraz betegségben Nemes Juhász Katalin Prédikátor Kazinczy János Élete párja” ^[21]

Kazinczy Jánosné Nemes Juhász Katalint (1767 (?) – Nagyszékely, 1817. augusztus 13.) az akkori új temető ^[22] község felé eső részén temették el. Az egykori temetőnek mára csak maradványai lelhetők fel, a temető nagyobbik részét az 1960-as években megsemmisítették, a helyi TSz. istállókat épített fel a helyén. Kazinczy János egykori szegényes parókiájának a helyét is csak sejthetjük, másfél évszázada már annak, hogy elbontották. Csak az egykori magyar anyanyelvű gyülekezet templomának ősi épülete áll még, hol Nagyszékely akkori lelkészei – Kazinczy János és Peremartoni Nagy Dániel – egy közösen tartott istentiszteleten véső búcsút vettek Nemes Juhász Katalintól.

Fotók: Sziklai Zoltán

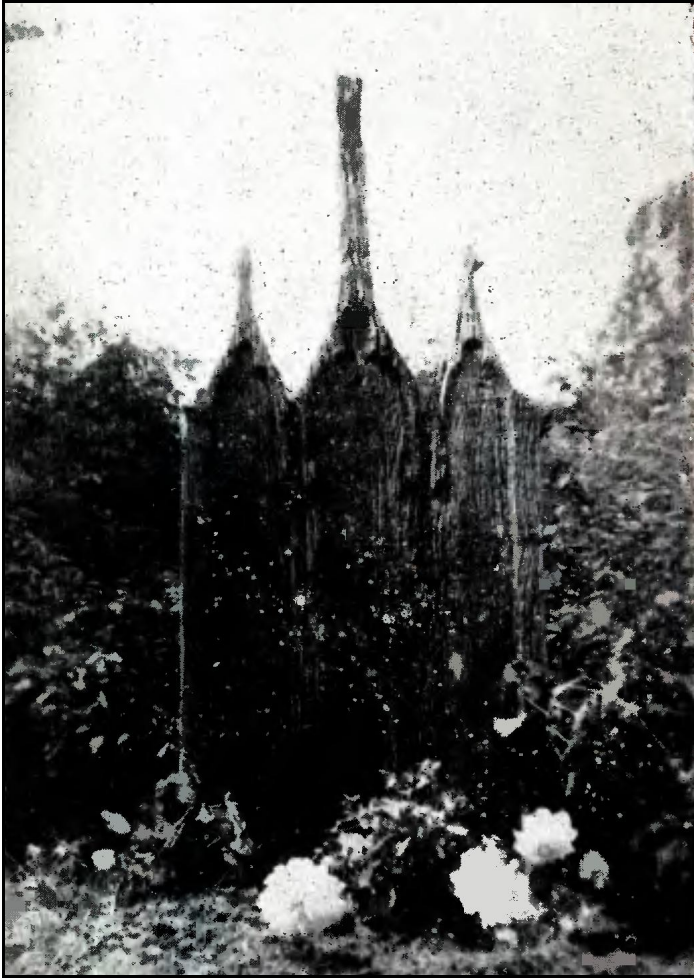
(Fotó: Sziklai Zoltán)

„Kéttorony” Nagyszékelyben. Baloldalon az egykori magyar nyelvű ref. egyház temploma, ^[52] jobbról a német gyülekezet által 1801-ben felavatott református templom. A templom előtti emlékkertben kerültek elhelyezésre 2009-ben az egyik iskolalapító, Keck Dániel síremlékének fellelt darabjai.

AZ UTOLSÓ EMLÉK,
AVAGY
HOL NYUGSZIK HORVÁTH ÁDÁM?

Pálóczi Horváth Ádám 1820-ban, Nagybajomban hunyt el, tüdőgyulladásban.

„Mindmáig vitatott, hogy hol van valójában eltemetve a jeles költő, jogász, földmérő, polihisztor. Petrikeresztúron áll egy síremléke, melyet állítólag kb. 100 esztendeje emeltek, de a bajomi öregek között is akadt olyan, aki határozottan állította, hogy a költő igenis a bajomi temetőben nyugszik, néhányan még a sír közelítő helyére is emlékeznek... a református egyház szabályai szerint az elhunytat ott anyakönyvezték, ahol eltemették.”^[11]

*Pálóczi Horváth Ádám (hagyomány szerinti) sírja
Petrikeresztúrbán.
Toplak István fényképfelvétele 1967. [56]*

Péterffy Ida, ^[29] Pálóczi Horváth Ádám életének avatott kutatója sem került közelebb a minden kétséget kizáró megoldáshoz:

„Az idő múlásával sírjának ott nyoma veszett. (Megj.: *Nagybajomban*) Sem írott emlék, sem hagyomány nem szól róla, Petrikeresztúron pedig, már több mint félévszázada követhetően – úgy tudják, hogy a „Hegy oldalába” lévő temetőben van „sírverme”, úgy ahogyan a *Ti kies kietlenek...* kezdetű dalszövegének utolsó versszakában, mintegy végakaratának kifejezéséül kívánta:

*Óh! Ha itt megszállanom Engedéd szent vadonom!
Holtig engedd vándorod Nyughelyéül sátorod,
'S ha majd lelkem jobb hazába Elmegy, egy hegy oldalába'
Ásni hagyd sírvermemet, S ott pihenni testemet.”*

Hiányzott a temetésről Csitsvay András ref. lelkész majd esperes, kinek ifjúkori útját, egyházi előmenetelét önzetlenül egyengette. Csokonai Vitéz Mihály, aki 1805-ben bekövetkezett haláláig hűséges és igaz barátja volt, már nem lehetett ott. És nem volt ott a sírjánál az egykori barát, Kazinczy Ferenc sem, - emlékét sem őrzik Kazinczy sorai, pedig ígéretet tett Horváth Ádám élettörténetének a megírására.^[15] Talán nem értesült időben a történekről, vagy nem szívesen jött vissza e vidékre.^[20] Több helyen^[61] említik, hogy Kazinczy eltávolodott egykori barátjától, talán azért sem volt jelen, de ennek ellentmond Horváth Ádámné Kazinczy Klára 1821. január 30-án kelt levele Kazinczy Ferenchez:

„...s nekem megigérte, hogy 1820ba Szép Halomra – azaz Kazinczyhoz - megyünk Klára napra...”^[19]

De idézhetjük magát Kazinczy Ferencet is, mikor a házasságkötésről értesült, levélben gratulált Horváth Ádámnak!

„Hadd öleljelek-öszve lélekben Tégedet és Klárádat, had adjam rátok baráti áldásomat...” „Tisztelem kedves feleségedet, s’ kérlek, hogy mindketten tekintsetek úgy, mint barátotokat.” [57]

1820. január 28-án, egy barátságtalan, ködös és hideg délutánon igen kevesen gyűltek össze Horváth Ádám végső búcsúztatására. Földvári Antal egykori somogyi tanító a következőket jegyezte be naplójába: [10]

„1820. Meghalt Horvát Ádám a’ híres költő Nagy-Bajomba, ki vittek bennünket énekelni. Nagy szegénységben halt el, de hiszen e’ szokott a’ jutalmok lenni a’ világtól az ily poeta fajta embereknek. Ő viselt –mint uri ember – holtáig csimbokot vagy kétfelől a’ füle tövinél tsomoba kötött haját. Nagy magyar ember volt, gyomorbul utálta a németeket, és annak öltönyét. Egy tsinosan irt verse forgott közkézen közöttünk, melyben a’ kajla Máriást, vén Krajczárt, Tallért beszélteti egymással, és ki parodiázza a’ papiros pénzt. Be akarták érte tsipni, de József nádor, a’ ki igen nagy ember volt, megmentette, azt a’ mentséget adva okul. Hogy nints elég esze, láthatni u.m. a ruházatjából. És elhitték, mert magyar nadrágot, csizmát, dolmányt és kalpagot viselt haláláig; sött még halálos ágyán is ebbe volt kinyujtoztatva végső akaratja szerént”

KAZINCZY KLÁRA

[Gellér (Felsőgellér), 1785. szeptember 4. –
Teskánd, 1849. augusztus 15.]^[25]

FÉRJEM SÍRJÁNÁL

Síroszlopot emelni még erőtlenek kezeim,
Bús fényben úsznak feletted siránkozó szemeim.
Óh, kedves férj! Óh, jóbarát, aki mindenem talál!
Elhagyott özvegyed talán jóbarátot sem talál,
Aki szánakozna sorsán, segítené ügyeit,
Feloldozni a törvénnyel leláncolt bilincseit.

Szabad vagyok, és mégis rab, jaj, de elfelejtetve
Minden széltől s minden jótól, így van kezem lekötve.
Vajha az Elysiumból addig visszajöhetnél,
Míg szenvedő özvegyednek sorsán itt segíthetnél!
Így búsongék a sír mellett, feltekintvén az égre.
Egy géniust láték jönni repülve nem messzére.

Koszorú lebeg jobbjában, s nyújtva felém kegyesen.
"Hív barátném és özvegyem - így szól kellemetesen -,
Jövök hozzád segíteni, jövök lelki erővel,
Mert porrá váltak karjaim nékem már az idővel.
Testest erő nem segíti lelki tehetségemet,
Az örök álom elnyomá ezen földi részemet.
Ó, reád nézve korán volt általváltoztatásom,

Virágzó ifjúságodban tőled elszakadásom.
De töröld le könnyeidet, óh, méltatlan szenvedő,
Meggyógyítja sérelmidet nemsokára az idő.
Tűrj békével a törvénytől lebilincselte utakon,
Szokott lélekkel végy erőt a bokros bánatokon.

Maradtak még, és lesznek is barátim a hazába,
Akik engem jól esmértek földi életem sorába,
Sokan vérző szívvel érzik, míg bírhattam, mit tettem,
A közjóért tüzerővel s -lélekkel törekedtem.
Amit el nem végezhettem, kipótolják a hiányt,
Óh, nem virtus nyomorgatni özvegyasszonyt vagy leányt.

De versnek még teéretted barátimnak erei,
Ezek lesznek Isten után árvája vezérjei.
Amidőn te is elvégzed földi pályafutásod,
A boldog Elysiumban feltalálod szállásod.
Ott is elfogadlak téged hív baráti csókokkal,
Koszorút tészek fejedre ezen lelki karokkal."

HIÁNYZÓ EMLÉKJELEK,

ELMARADT

MEGEMLÉKEZÉSEK

Göcsej, Őrség, Csurgó, Nagybajom, Petrikeresztúr, Zalaegerszeg, Keszthely, Szántód, Balatonfüred... - emléktáblák, utcák és intézmények őrzik a polihisztor emlékét. Tolna megye, Nagyszékely, Gyöngyös: sehol egy Pálóczi Horváth-emlék. Megtenné egy-két apró táblácska is, alkalomszerűen melléhelyezett virágcsokorral, nagyobb koszorút nem is hiányolna senki.

Nagyszékelyben némileg érthető, hogy az egykori alapítók közül a község szülötte, Keck Dániel neve maradt fenn, itt-ott megemlítve Csitsvay Andrást is. Magyarázat lehet még, hogy azon kevés településeink közé tartozik, melynek történetét 2007-ig még nem dolgozta fel senki sem,^[27] a szájhagyomány útján fennmaradt történetekben pedig Horváth Ádámot nem említették. 1959-re már nem csak az egykori alapítókat feledték, hanem már időben is öt évtizedet tévedett az emlékezet: az épület legutolsó felújításakor egy 1959. július 18-án keltezett levél került elő az épület akkori javítását végző mesteremberek, Lamm Imre és Hara László soraival:

„Emlék az utókornak. Ez a ház 100 éves ma. A járás első gimnáziuma volt, mely később átkerült Gyönkre. Aztán csendőrőrs lett e házból hosszú ideig, majd református lelkészi lak szintén hosszú ideig. A tiszta zsindegy tetőszerkezetet 1957-ben fedték újjá cseréppel. 1959. július havában cserélte ki az ablakokat Lamm Imre kőműves mester, segédletével, Hara Lászlóval. Széppé tették a lakást...” [69]

A gimnázium alapításáról az első jelentősebb megemlékezés Nagyszékelyben az alapítás 200. évfordulóján, 2006-ban történt, mikor az egykori épületének falán emléktáblát avattak. 2009-ben is csak az egyik alapítóra emlékeztek Nagyszékelyben és Gyönkön egyaránt:

1809-ben hunyt el Keck Henrich Dániel református lelkész. Keck Henrich Dániel sírkövét korábban a falu régi temetőjének környékén találták meg. A síremléket a templomkertben helyezték el, amelyet a vasárnapi megemlékezésen megkoszorúztak, jelen volt a gyönki polgármester és a gimnázium jelenlegi, valamint korábbi igazgatója.

„Gyönkön 2009. november 4-én Keck Henrik Dániel halálának 200. évfordulóján a gimnázium tanulói és tanárai koszorúzással és gyertyagyújtással emlékeztek iskolájuk alapítójára a gyönki temetőben a Keck család [32] sírjánál.” [14]

Gyönkön valamiért másirányban alakultak a történések, valamiért nem kísért Pálóczi Horváth Ádám szelleme. A jogutód Alpári Gyula, majd Tolnai Lajos Gimnázium büszkén hirdeti 1806-os alapítását, de Pálóczi Horváth

Ádámról hallani sem akarnak. Okára nem derült fény sem a gimnázium jelenlegi igazgatóhelyettesétől, sem volt igazgatójától, a nagyszékelyi születésű Petz Pétertől, de a Gyönki Hírmondó szerkesztőitől sem. ^[23]

Az emlékek elhomályosulásában minden bizonnyal közrejátszott Horvát Ádám szerénysége is. Önéletrajzában ^[24] (1818) sem említi ezen cselekedetét. Alapítói tevékenységének egyik leghitelesebb írásos nyomával Kazinczy Ferenc levelezésében találkozhatunk:

„Horváth Ádám, mint a Külső-somogyi egyházmegyéhez tartozó felügyelő alapított Nagyszékelyen egy un. „centrális iskolát” ^[12]

*

Várkonyi Zoltán nagyszékelyi polgármester tervei között már évek óta szerepel egy községi „Emlékhely” megvalósítása, ahol elmondása szerint egy bronz emléktáblán megörökítenék Nagyszékely község történelmében maradandót alkotott polgárok emlékeit, köztük az iskola-alapítók, Keck Heinrich Dániel, Csitsvay Vasas András és Pálóczi Horváth Ádám emlékét.

Nagyszékelyi látkép

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM BALATONFÜREDI EMLÉKEIBŐL

(Fotó: Sziklai Zoltán)

A református templom falán elhelyezett emléktáblát 1906. szeptember 23-án id. Barta Lászlónak Horváth Ádámról ez alkalomra írott jeles emlékbeszédével szép ünnep keretében leplezték le.

Felirata:

”PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM

A MAGYAR NÉPIES IRODALOM JELESÉNEK
AZ 7,9,20, 43, 41, 59, 60, 69, SZÁMÚ REF. EGYHÁZI ÉNEKEK
SZERZŐJÉNEK. SZÜL. KÖMLÖDÖN, KOMÁROM MEGYÉBEN
1760. MÁJUS 11. † NAGY-BAJOMBAN, SOMOGY MEGYÉBEN
1820. JANUÁR 28. BALATON-FÜREDEN 1782-1793-IG VALÓ
LAKÁSÁNAK EMLÉKÉUL SZENTELVE A BALATONFÜRED ÉS
VIDÉKE TÁRSADALMI ÉRDEKEIT SZOLGÁLÓ EGYESÜLET
ÁLTAL
1906.”

Örvendjetek keresztyének! Nyiljatok meg nyelvek és szivek!
Az idvesség Istenének Mondjatok áldást minden hivek!
Felváltatott víg örömmel A haláltúl való félelem,
Kit véghetetlen érdemmel Meggyőz az isteni kegyelem.

[...]

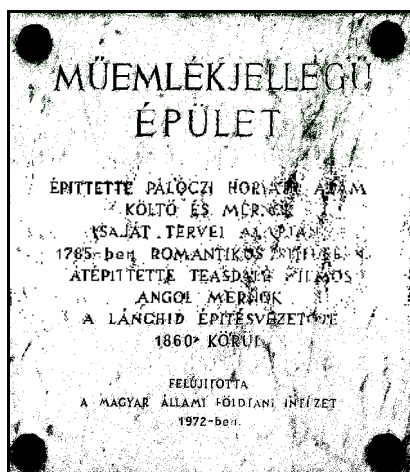
Áldom én is szent nevedet Én királyom! Szenteknek Szentje!
Vigan ülöm innepedet, Krisztusom! Istennek felkentje!
Magasztalom felségedet, És imádlak szent félelemmel,
De egszersmind szerelmedet Megölelem igaz hitemmel.

(Pálóczi Horváth Ádám: Templomi énekek – Karácsonkor)

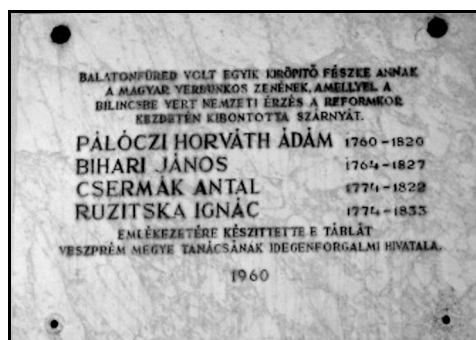

*A ref. egyházközség régi templomának ^[63] épülete, ahol
elsőként hangzottak fel a füredi hívek ajkain Horváth Ádám
egyházi énekei*

Pálóczi Horváth Ádám 1785-ben épült nagyobbik háza ma a Ferencsik János Zeneiskolának ad otthont. (Fotók: Sziklai Zoltán)

BALATONFÜRED VOLT EGYIK KIRÖPÍTŐ FÉSZKE ANNAK A MAGYAR VERBUNKOS ZENÉNEK, AMELLYEL A BILINCSEBE VERT NEMZETI ÉRZÉS A REFORMKOR KEZDETÉN KIBONTOTTA SZÁRNYÁT. PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM 1760-1820, BIHARI JÁNOS 1764-1827, CSERMAK ANTAL 1774-1822, RUZITSKA IGNÁC 1774-1833 EMLÉKEZETÉRE KÉSZÍTETTE E TÁBLÁT VESZPRÉM MEGYE IDEGENFORGALMI HIVATALA 1960.

Horváth Ádám kisebbik háza az 1970-es évek elején. (Zákonyi Ferenc: Régi épületek Balatonfüreden.)

A NAGYSZÉKELYI IDŐSZAK

KÁLMÁN DEZSŐ

A' KÜLSŐ SOMOGYI EGYHÁZI MEGYE'

NAGYSZÉKELYBENN

HELYEZTETETT

HELVÉTZIAI VALLÁSTÉTELŰ

CENTRALIS OSKOLÁJÁNAK

ELSŐ KEZDETÉTŐL FOGVA VALÓ

HISTÓRIÁJA

A GYÖNKI
EV. REF. GYMNASIUM TÖRTÉNETE

1806—1900.

ELŐSZÓ.

„Magától szökkent ki a földből; nem mint egy kőből rakott nagy épület, hanem mint egy magról kelet fa, a mely észrevétlenül terjesztgeti gyökerét és ágacskáit.”

Országosan ismert jeles írónk, Baksay Sándor eme szavaival kezdünk a gyönki ev. reform. gymnasium történetének megírásához.

Egy ódon könyv fekszik előttünk, kötetében elszakadozva, de lapjaiban még épen; egy ódon könyv, a melynek megavult, megkopott, s már-már elmosódni kezdő betűiből a cím olvasható:

PRIMA MATRICULA
GYMNASII CENTRALIS
GYÖNKINUM
NAGY SZÉKELYINÓ TRANSLATI
NOMINE
VENERABILIS TRACTUS SIMEG. EXTER.
PRECURATI.
REV. AC. CLAR. A DOMINO JOS. VÉTSEY
PROPRIO EV . . . 1811 . . . MPTA.

* * *

Beszéjletek hát sárguló lapok, mondjátok el a múlt történetét, mi aztán majd később kor gyermeki, folytatni fogjuk a szép krónikát.

KÁLMÁN DEZSŐ.

Kálmán Dezső^[53] *iskolatortörténetének előszava*

A NAGYSZÉKELYI IDŐSZAK

- 5 -

Hogy Nagy-Székelybenn deák Oskola légyen, annak első gondolására alkalmatosság vala az, hogy Csitsvay András Ságvári Predikátor Úr és azon időbenn Tractualis Notartius Nagy-Székelybe vivén fiát német szót tanulni, midőnn esztendeig ott tanulna, a' deák nyelvre is kellene már taníttatni. Mivel pedig Tekintetes Keck Dániel Nagy-Székelyi német Prédikátor Úrnak, és azon időben Traktus' Proseniorának is két tanulni való fíjai valának: arról kezdének gondolkodni és beszélni egymás között 1805^{ik} Esztendőbenn Martiusbann, hogy egy deák Tanítót kellene Nagy-Székelybenn tartani, és egy kis Oskolát állítani, reménylvén, hogy mások is igyekeznek annak hasznát venni, és segíteni fogják azt a' német nyelv' kedvéért. Mellyre nézve az említett Tractualis Nótárius Úr egy Plánomot készített, egy olly Tanító tartásról. Ezen Planum az Motsoládi Consistoriumban 1805^{dik} Esztb. Augusztus 6^{ik} napján fel is

olvastatott, és Tractualis Curátor Tekintetes Horváth Ádám Úr' biztatására meghatározottatott, hogy a' Magyar

- 6 -

Székelyi Mester' fizetésére 170 f.- száz hetven forint auctioval, a' Plánum' ereje szerint, valamelyik Oskolábúl, a jövő Tavasszal egy Tanító hivattassék, a' ki Centralis Tanító is legyen egyszersmind. Mivel pedig némelyek nagyonn hidegenn fogták e' dolgot, és azt mondogatták, hogy nem kell sijjetni vele: nem várhatta a' Tractuális Notarius Úr, az Oskolának bizonytalan felállását; hanem történvén, hogy *Laky István* a Debretzeni részenn emeritus Oskola-Rector Ságvárra jött ott lakó özvegy édes Anyjához, ezt az említett Tr. Notarius Úr 1805^{dik} Eszth. Octoberbenn, fija mellé fogadta Instructornak, a' maga házához, kinek a deák nyelv kezdete körül való tanításbeli Dexteritását tapasztalván commendalta Tiszt. Keck Dániel Prosenior Úrnak, hogy Nagy-Székelybenn tartsák meg ketten gyermekjeik mellett Instructornak, mellyre utoljára reá állott a' Tiszt. Prosenior Úr is. El is vitte tehát a Tr. Nótárius Úr a' maga fíjával együtt *Laky István* Urat N.Székelybe 1806^{dik} Eszth. Janiariusbann, és ott néki Szállást fogadnak ketten, és azon szálláson tanította a' Tisz. Prosenior Úr egy

fiját Laky István ^[57] Úr és így három Tanítványkából állott a deák iskola, kik nevek szerint voltak: *Csitsvay András, Keck Antal, Keck Dániel*. Hogy Laky István Úr jobban subsistálhasson, a Gyönki Tractuale Consistoriumban 1806^{dik} Eszt. Februarius 25-dikénn neki adatott a Magyar-Székelyi Iskola Mesteri Conventio és Hivatal, olly kötelezéssel, hogy egyszersmind a Tractus Centrális Oskolájának Instructora légyen, és a' deák nyelvet tanítsa; mellyért különös Fizetése fog lenni a Tractustól, de a Fizetés meg nem határozott. Ugyanezen tsak most említett Consistoriumban a Szathmári

- 7 -

Caducitas a Centrális Oskolára rendeltetett, a' melly is volt legelső kezdete a Centrális iskola Cassájának. Mely Cassa esztán különválasztatott más Cassáktól, a Ságvári Consistoriumban 1806-dik Esztb. Julis 24-dikénn. Ugyan ott a Centrális Tanítónak Conventio is készítettett, még pedig mivel a Tanulók a Deák oskolából, a német nyelv kedviért, a német oskolába is mindennap elmentek, és a Német iskola Rector szolgálatjával is éltek: a Deák nyelv Tanítójának a Tractustól 50 f, a Szüléktől fertályonként 1 f, a Német Tanítónak a Tractustól 20 f, a Szüléktől fertályonként 30 kr. rendeltetett. Ugyan ezen Consistoriumban Centralis

Iskola Inspectorának rendeltetett Tisztel. Nagy György Magyar Székelyi Predicator Úr, kötelességül adatván, hogy az Oskola állapotjárul minden fertály esztendőnként referáljon. Elrendelődvén eképpen ezen Nagy-Székelyi Centrális Oskolának a' mint akkor lehetett állapotja, az abba előállított Tanítók tanitgattak ugyan szorgalmatosann 1806^{ik} Esztbenn is: de mégis ebbenn az esztendőbenn Tanítványkáiknak gyenge és kevés voltja miatt, közönséges Examenbenn nem mutathatták Szorgalmatosságjoknak jelét, hanem a' következő 1807ik Esztb. September 9-ik napján, olyan ditséretes Exament tettek, melly is legelső volt; hogy annak hallására, tsakhamar azután, annyira nevedett a Tanulók száma, hogy a' miatt az 1808-dik Esztb., Kötsénn tartott Tract. Consistoriumnak egy Préceptorrul kelle gondolkozni, a' ki a' deák nyelv Tanítójának segitene. Ezt ugyan nem lehetett még akkor helyre állítani az Oskola erszényének tsekély volta miatt, de azért mégis mindenik Tanító jó foganatját mutatta szorgalmatosságjának és tanításra született voltjának 1808 Esztb. September 14-ik napján közönséges Examenben.

- 8 -

Ezután még jobban megsaporodtak a Tanítványok, és így még nagyobb szükség

lett a” Préceptorra. Hogy hát ez helyre állítódhasson, sőt, hogy a többi Tanítóknak is jobb fizetésök lehessen: T.T. Vécsey József Tr. Assessor és Preceptor Úr az eránt nemcsak egy Planumot adott be a Consistoriumnak, hanem 400 fr.- négyszáz forintot is ajánlott és valósággal is adott örökös fundusul, a’ melyet azután 30 f.- harmincz forinttal megtoldott, ezen Centrális Oskola számára. Mely cselekedet felindította a’ Tractus Curator Tekintetes Horváth Ádám Urat azon gondolatokra, melyeket ezen Oskola fennállhatására a kapolyi Tractuális Consistoriumnak 1809-ben Márczius 7-én írva bemutatott és amelyeknek mindjárt akkor az az erejük lett, hogy T.T. Idősbb Hőke József Tractualis Hon. Assessor Úr kirendelődött azoknak a jótéteményeseknek összeszedésekre mellyeket ezen Tractusban való Helv. Vallástételű Ekklesiák és Jótévők ezen Oskola számára önként adakozni fognának. Kevéssel ezek után elrendelődött, Laky István Úr Nagy-Berényben Praedicatornak. Ammikor, hogy szint’ olyan, vagy még alkalmasabb Tanítót kaphatna a Ven. Tractus: Kilitiben 1809-ik Esztb. Julius 11-énn tartott Consistoriumbann azon capitális mellé, mely már készen volt és amely a collectából összegyülemendő vala, az is jónak és szükségesnek találtatott, hogy ezután minden Ekklesiák háromfélésre felosztódván, annyi búzát adjanak össze, hogy

mindenik esztendőben rámenjen 19 posonyi mérőre. De azonban még ennél fogva se készíthetett olyan Salariumot, mely az az előtt kevéssel magát jelentő *Bajomi Nagy István* Úrhoz illendőnek ítéltetett volna; a honnan az azután, nemsokára következő ugymint Augusztus 15-kénn

- 9 -

1809-ik Esztb. Nagy-Székelyben tarott Consistoriumnak egy más olyan személynek kereséséről és meghívásáról kelle gondolkozni, aki nemcsak a fizetésnek tsekélységével nem gondolna, hanem azokat az alkalmatlanságokat is, mellyek a szándékban való építésből következhetnek, kész lenne békességes tűréssel szenvedni.

Reá talált erre egy Mányoki József nevű Ifjuban, aki a Frantziák beütéséig Pápánn a Syntactica Classist tanította, ki is megmutatta cselekedetjével, hogy sem a Nagy-Székelyi, magyar-ref. Ekklesiának nyakas ellen állása, mely miatt, még a Főtiszteletű Superintendens Úr Pastore Monitoriumja után se építhetett Nt. Keck Dániel Esperes Úr annak Oskola-Fundusára egy megkívántató szobát, henem elkelle válni a Centrális Oskolának az övéktől, mellyel már jó formán összeolvasztottnak tartatott és Sellérségben egy idegen nemzetűnek házánál lakni; sem a maga, - jóformán tsak

gratiából lett hazahoztatása és tartása 's lakása és abból igen könnyen következethető alkalmatlanságja; Sem egy jó biztatójának és igazi jóakarójának úgy mint a' tsak most megnevezett Nagytiszt. Esperest Keck Dániel Úrnak nem várt meghalása és azután méltóságos Uraság tisztjeinek olyan magok viselései és beszédjeik a melyek miatt a tractus előjárói is az Oskolának Gyönkre lejendő által költöztetéséről kezdtek gondolkodni, megmutatta mondom az említett Ifju tselekedettel, hogy mindezek bajok is sem együtt, sem annyival inkább külön-külön nem törhettek úgy meg az ő közjó mellett való munkálkodását, hogy ezen Oskola minél hamarább ki ne keljen csirájából. Pedig az mint az 1809-ik Esztb. Szeptember 19-én volt Examentben kitetszett T. Laky István Úr, is vagy a predicatorságra való készület miatt, vagy a Preceptornak

- 10 -

későn érkezése és annál fogva a többi classisoknak reá való tódulása miatt, jóval is alább hagyott az tanításbann, mint az előbeni két esztendőbenn. Ezt és a' többeket is lehetetlen volt Mányoky József Úrnak mindjárt eleinte észre sem venni; de talán éppen ezek voltak az indító okok, melyek az bajoknak szaporodások között is oly eleven,

értelmes, szelid és szorgalmatos tanításra ösztö-nözték őtet, - még pedig, a mi több, - tsupán csak szóban lévő Salarium mellett, hogy alig állhatom meg, - magam lévén annak jeleinek egyik látó és halló Tanuja – többet nem irni az ő dicséretére annál, hogy az első Examenjében, melyet félesztendő mulva 1810-dik Estb. Május első napján mutatott, Nagytiszteletű Prossesor Csitsvay András Úr nem tartóztathatta magát, hogy minden jelen voltak hallatára Professornak ne Proclamálja, Sem ezek, hogy ezen proclamálásban örömmel megne egyezzenek. Igaz ugyan, hogy már neki nem tsak a Német Rector Jánson Conrád János Úr segített, a német nyelv tanításában, hanem Kováts József Préceptor is az apróbb gyermekeknek a coniugatioig való tanításokban; de ezért ez legkissebbet sem vehet el az ő dicséretéből; annyival inkább nem, hogy emez egyszersmind, a Székelyi Magyar Ekklesiának is interimalis Oskola Mestere volt.

Míg ezen Professor Úr így munkálódta belsőképpen az Oskola javát, addig Venerabilis Tractus Elöljárói külsőképpenn semmit sem mulattak el annak előmozdítására. Erre törekedett Nagytiszteletű Keck Dániel Úr azon könyörgő Levelével, mellyel a Mts Uraság tisztjeitől akart szabadságot nyerni arra, hogy a székelyi magyaroknak ellenekre is építtethessen ő azoknak Oskolájuk

fundusán, annyi és olly tágas épületeket, hogy a Centrális Oskolában Tanulók, és Tanítók betsületesen megférhessenek és azzal az ajánlásával, melyet tett a' felől, hogy valamig az ő kegyelme gyermekei közül csak egyik tanul is ezen Oskolábann, addig minden esztendőbenn szaporritja a Deák Tanító Salariumát, 50 f.- ötven forinttal Erre nézett Ttts. Horváth Ádám Tractualis Curator Úr azon ígéretjével, melyet a már Nagy-Székelyben a T.T. Vécsey József Úr fundációjából szerzett Szöllőhöz hasonló Szőlőnek hat és hétszáz forintig a maga erszenyjére leendő szerzéséről több izben tenni méltóztatott. E volt fő tzeljok a Ttts. Tisztelendő Viziator Uraknak 1809-ik esztendő végén Gyönkön és Nagy-Székelybenn. Ez eránt utazta 1810-ik Eszdő elejénn Nagytiszteletű Prosseniör Csitsvay András és Vécsey József s Egressy Sámuel Tractualis Assessor Urak Gyönkre, Nagy-Székelybe és Simontornyára, ki is nem találván még ekkor jó módját az Oskola általviteljének Gyönkre, megalkudták annak számára azt a Házat, amelybenn eddig a német Ref. Prédicator szokott lakni 1200 f.- tizenkét száz forintonn, adván be e felől a Mts. Uraság Tisztjeinek s azok által magának a Mts. Földesuraságnak egy könyörgő

levelet. Erre való volt az a Végzés, mely-nélfogva T. Tormási János Nagy-Székelyi magyar Predicator Úr ezen Oskolának Administratorává tétetett, azis, melyszerint ezután tsakhamar – az ő kegyelme helyébe Nagytiszteletű Keck Dániel Úr, ennek halála után pedig Tisztelendő Egressy Sámuel Tr. Assessor Úr Inspectori név alatt állítatott. Erre az a Planum is melyet a már sokszor titulált J. Vécsey József Úr ezen Oskola leendő Bibliothecájáról készített, arra fordítván, bizonyos őrizkedéssel azon 200 f.-kétszáz forintokat, melyek Sipos István

- 12 -

Szóládi volt Predicator Úrnak javai közül az ő kegyelme keze között voltak a Tr. Consistoriumnak megegyezésével. Nem kis része volt ezen Centrális Oskola külső boldogsága munkálkodásának az is, az mit T. Vécsey József, Egressy Sámuel Tr. Assessor Urak és T. Varjas János Felső Nyéki és T. Várady Mihály köröshegyi Prédicator Urak az Eklésiáktól és Patrónusoktól adatott jótéteményeknek özsze-szededetésükben 1809^{dik} Esztdő véginn és 1810dik Esztdő eleinn, Collectori név alatt T. T. idősb Hőke József Honorarius Assessor Úr helyett hűségesen végbe vittek; Az sem amit a Convictusnak fel nem állit-hatása után, Nagy-Székelybenn Szeptem-

ber 17-én 1810 Esztb. A Tr. Consistoriumnak jelen volt Tagjai végeztek a' felül, hogy ezután minden tanuló gyermekek esztendőnként husz, husz forintot fizessenek még pedig úgy, hogy annak felit, mindenik fél esztendő elein előre letegyék és az arról való szabad Dispositiot a Tractus Elöljáróinak engedjék.

És tsak ekkor irhatta össze a Tr. Consistorim olyan Salariumos Leveleket, mind a három Centrális Tanító számárta, amilyeneket mind a maga, mind a' Szolgálatjokat az nélkül is ajánló és folytató Tanítók is illendőknek, vagy inkább türethőknek tarthattak, amelyeket is láthatni az említett Consistorium Actai között.

Lett más láttatjai is ezen iparkodásoknak, mind a külsőképpen mind belsőképpen t.i. nem csat a Tanulók száma szaporodott meg igen szemmel látható képpen, hanem olly előmenetellel is tanítódtak, már a' legelső és nyomorúságos félesztendőbenn is egész a Rhethoricáig, azután való másfél esztendőbenn pedig a Logicaig és a Geometria első kezdetéig, hogy azt tsak a' képzelheti aki látta és hallotta. Külsőképpenn pedig elérte azt a szerencsáját,

- 13 -

hogy 1810 Esztb. November második Hétiben behordozódhatott már annak sokszor

megdicsért Professzora azon Ház egyik szobájába, melynek megvevéséből odafelebb szó volt, kertjében pedig készített 14 hosszú székeket és egyéb faeszközöket a Tanulók és Tanítók számára, mint tulajdonjában, hagyván a negyedik szobácskát a Préceptornak lakóhelyül.

A Préceptor ki ezen szobában 1811^{dik} Esztendőnek Októberjéig lakott, volt Szalai János Felső-Nyéki fi, ki is a Professor Úrnak maga is tanítványai között tétetett Préceptorrá. Ennek helyében, minek utána Pápara ment tovább tanulni, rendeltetett a Nagy-Székelyi Consistoriumban 1811^{dik} Esztendő November 5-ik napján Vécsey László érdemes ifju ki a Sáros-Pataki Rfus Collegiumban öt esztendeig deákosodott és 1811^{dik} esztendő elején T.T. Vécsey József Úrnak mint Bátyjának látogatására Kapolyba, onnan pedig a német nyelv tökéletesítésért Nagy-Székelybe jött; ammikor a Salariumok is a pénznek változása miatt, mind a három Tanító részére megváltoztak ammiket is bővebben is láthatni az említett Consistorium Actái közt.

E' most szóban forgó házból, vagy inkább ennek helyétől, minden esztendőben megvette a Mts' Uraság a Selléri Taksát, melyből általlátván, hogy semmikedve sincs Ő Exellentijának a Centrális Oskola Nagy-Székelyben való lakásához, azonbann értvén a Gyönki Tekintetes Compossessoratusnak

ezeránt való jó szándékját, 1812^{dik} Esztb. Februarius 4-ikénn összejöttek, meghiva a Tractus előjárói Gyönkönn, a közelebb említett Tts' Compossessoratussal és meg-egyeztek abban, hogy ez az Oskola a jövő ősszel általköltözzön Gyönkre; minek utána azon a szabad funduson, melyet a helyi Tts' Földes Uraságok

- 14 -

a magyar Ref. Oskola Ház előtt egyfolytában, a német helybeli és Centrális Oskola számára mutatni méltóztattak, a Tts' Compossessoratusnak igen szembetűnő képpen ajánlott és a Tractusnak kitelhető segítségével és költségjével, Tts' Hajos Sámuel Úr, fő- és T. T. Sebestyén János all-vigyázatja alatt, egy olyan épület fog fel-állítani, mellyben nemcsak a különös Cent-rális Tanítót, hanem a Tanulók is, a helybeli német gyermekekkel együtt megtérjenek. A' hol is, hogy annál jobb lábonn álhasson ezen Oskola, az Felső-Nyéken 1822^{dik} Esztb. Mártius 24-én tartott Consistorium remény-sége szerént, méltóztatik a Gyönki Ttt's Com-possessoratus a' Tractus Archivumát egy ezen Fundurúl szólló Inscriptionalissal meg-ajándékozni, és a maga érdemes tagjai közül egy olyan igazgatásra termett Urat vállasz-tani, aki a helyben élő akadandó bajokat a' Ttt's Compossessoratussal és a Locale Con-

sistoriummal együtt igazgatja, a Tractuale Consistoriumam, mint annak is Tagja személyesen, vagy helytartója által megjelenik, és ott az azokról ujjonnan lejendő tanátskozá-sokban, kivált pedig a Tanítók választásában és beállításában concurrál. Ezen feljebb meg-irt Történeteket összeszedte és e könyvben feljegyezte Gángol István Tractualis rendes Notarius és Professzor Kiliten Április 2^{dik} napján 1812^{dik} Esztben, hagyván a követ-kezendőknek feljegyzésüket a mostani és ezután lejendő Profesorejaira ezen Centralis Oskolának.

JEGYZETEK ÉS HIVATKOZÁSOK

- [01] **Peremartoni Nagy Dániel** lelkész, esperes. (1775 12. 02.-1829. 12. 24.) Néhai Keck Johan Jakob elsőszülött lányának az unokája. A német gyülekezet ideiglenes, majd állandó magyar lelkészeként szolgált Nagyszékelyben, 1822 decemberében vármegyei táblabírónak nevezték ki. A *Canonica Visitatio Tárgyaira való Felelet, 1816.* írásában önmagát az alábbi formában mutatja be:

„Neve Nagy Dániel, tanult és végezte a Tudományát a Debretzeni Collégiumban. Folyvást beszél Magyarul, Németül, Deákul, fordít és ért Görögül, valamelly keveset Frantziából is. Ezen fojó Esztendőnek Június 9-től, hatodik Esztendőben van ebben az Ekklesiában, már azelőtt 12 Esztendeig Szolgálván a Mórági Német Ekklesiában, a Tolnai Traktusban. Van Felesége és két lánya. Canonja, Liturgiája, Josephina Resahatzioja is van.”

Testvére **Peremartoni Nagy György** magyar lelkész, a gimnázium első felügyelője „De hogy ezen központi intézet, mint a K-Somogy egyházmegyének felkarolt gyermeke mindenben ápoló és nevelő anyjának intézkedéseitől függjön a fent tisztelt gyűlés n-székelyi magyar ajku lelkész t. Nagy Györgyöt központi iskola felügyelőjének – »inspektornak« – rendelte azon meghagyással, hogy az intézetnek haladásáról bel- és kül állapotáról az egyházmegyéhez évnegyedenként kimerítő értesítést küldjön.”: *Menyei János volt gyönki gymn.*

tanár feljegyzései. 1868. In: Kálmán Dezső: A Gyönki Gimnázium története, 1806-1900.

- [02] Peremartoni Nagy Dániel: A Canonica Visitatio Tárgyaira Való Felelet, 1816. Nagyszékely, a ref. egyház irattára, jn. Rendelkezésre bocsátotta Donáth Jordánka nagy. ref. lelkészasszony, Nagyszékely, 2006. Teljes terjedelmében közreadva: Sziklai Zoltán-Donáth Jordánka: Fejezetek a nagyszékelyi egyházak történeteiből. BalaTon Art, 2007.
- [03] Keresztes Hajnalka: 200 éves a gyönki református gimnázium Egyháztörténeti Szemle 8. évfolyam 1. szám A. D. MMVII. *(A szerző ref. lelkész, Donáth Jordánka születési szabadsága alatt helyettesített Nagyszékelyben.)*
- [04] Prima Matricula Gymnasii Centralis Gyönkinium Nagyszékelyino translati Nomune (Gángol István iskola-története „A Külső Somogyi Egyházi Megye Nagyszékelyben helyezettett Helvétziai Vallástételű Cennt-rális Oskolájának Első kezdetektől fogva való História-riája”, Kiliti, 1812. Kézirat.) Tolnai Lajos Gimnázium irattára, Gyönk.
- [05] Nagyszékelyi-Keck Antal: A Magyary-Kossa kastély. Új Dunántúli Napló, 1994. április 28.
- [06] Kazinczy [Clári] Klára nem azonos Kazinczy Ferenc Krajnik Józsefné Kazinczy Klára (1784-1849) nevű húgával!
- [07] Magyar protestans egyházi és iskolai Figyelmező. 1873. december. 565., 566
- [08] Hegyi Ferenc: Pálóczi Horváth Ádám. Debr. 1939. 6. p.
- [09] Kazinczy F. Levelezése. I. Kiad. Váczy János. Bp. 1890. 288. p. ; 353.p.
- [10] Illyés Katalin: Földvári Antal somogyi emlékei. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 10. Kaposvár, 1979. – Pálóczi Horváth Ádám
- [11] Nagybajom város honlapja.
- [12] Kazinczy F. levele Asbóthnak. Kazinczy Levelezése XV. K. 49. l.

- [13] A Baksay Sándortól vett idézettel kezdődött Kálmán Dezső iskolatörténetének előszava a következő kiegészítéssel: „Országosan ismert jeles írónk, Baksay Sándor eme szavaival kezdünk a gyönki ev. reform. gymnasium történetének megírásához...” (*A gyönki ref. gymnasium története. 1806-1900.*)
A „hagyományörző” gimnázium fennállásának 200. éves évfordulója alkalmából rendezett jubileumi ünnepekre készült Meghívón már Kálmán Dezsőnek tulajdonították az idézetet, legalábbis őt tüntették fel annak szerzőjeként. Dr. Sólyom László köztársasági elnök, Ursula Seiler-Albring Németország nagykövete, Magyar Bálint oktatási miniszter, Ferdinand Mayrhofer-Grünbühel Ausztria nagykövete, Dr. Dávid Ibolya országgyűlési képviselő és több jeles személyiség részvételével megtartott jubileumi ünnepségre való invitálás bizony nagyobb körültekintést és ismeretanyagot igényelt volna az ünnepség szervezőitől. (*MEGHÍVÓ, Jubileum, 1806 – 2006.*)
- [14] Gyönki Hírmondó. A Gyönki Baráti Kör Egyesület havilapja, 3. évfolyam 11. szám 2009. november
- [15] „... Érttem Uram Bátyám Leveléből, hogy Boldogult férjemnek élete le irását kívánná Uram Bátyám ki adni, a mit én nyugtalanul várok...” Horváth Ádámné levele Kazinczy Ferenchez.- 3949. sz. alatt, 386.o. Kazinczy Ferenc összes művei. Harmadik osztály. Levelezés. XVII. kötet, Budapest, 1907.
- [16] Egyházkerületi és egyházmegyei gyűlések jegyzőkönyve, 1811-1832.; Egyháztanácsi ülések jegyzőkönyve, 1811-1834. Nagyszékely. 1811. No. 45
- [17] Hatvani István levele Ráday I. Gedeonhoz. Debrecen, 1774. A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye. Levéltár. Ráday I. Gedeon levelezése. VIII. 959

- [18] Horváth Ádámné levele Kazinczy Ferenchez.- 3949. sz. alatt, 386.o. Kazinczy Ferenc összes művei. Harmadik osztály. Levelezés. XVII. kötet, Budapest, 1907.
- [19] U.o. – vagyoni helyzete
- [20] „...s Keszthely tájéka tele van az én ellenségimmel”
Ezt maga is Kazinczy érzékelteti Cserey Miklósnak 1821-ben írt levelében:
„Gróf Festetics, kit én soha nem láttam, - (*Megj.:* - *A műkedvelő Festetics grófot nem tartotta Kazinczy méltó partnernek*)- kinek nem vettem válaszát — (mikor 1800 körül elvevék tőle a Kamarás kolcsot, megszállá a' félelem, 's nem mert válaszolni lánczot viselt embernek) — 1818. nekem is ültete egy berkenyét, még pedig a' Keszthelyi innepen meg nem jelent élők között nekem legelsőben. Nem hittem, midőn erről tudósítottak. ...'s Keszthely tájéka tele van az én ellenségimmel, kik engem nem megtisztelve látni, de elnémitani szeretnének. Végre nyomtatásban is olvasván, kénytelen valék elhinni...”(*Kazinczy Ferenc levelezése, digitalizált változat, XVII. k. 1820. Január 1. — 1821. December 31. <http://www.archive.org/details/kazinczyferenc02akadgoog>*)
- [21] Péterffy Ida: Kazinczy János somogyi prédikátor könyvtára. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 10. Kaposvár, 1979. – Benne az egykori nagyszékelyi lelkes, Szenczi Győző közlésére hivatkozik. Sajnos 2007-ben már nem akadtam ennek a bejegyzésnek a nyomára.
- [22] A község második (ismert) temetkezési helyét 1811-ben nyitották meg. Kb. az 1910-es évek elején temettek ott utoljára, azóta a temetések a ma használatos temetőben történtek. Peremartoni Nagy Dániel: „...*A Méltóságos Uraság 1811-ikk adott a régi Temető mellett mind a Németeknek és Magyaroknak egy közös és eléggé tágas Temető Helyet, amelly a régi Temetővel jól bé van kerítve, és mind a Nyelven levő Prédikátorok a pusztta földjét használják...*” Sziklai Zoltán-Donát Jordánka:

Fejezetek a nagyszékelyi egyházak történeteiből. Balaton Art, 2007

- [23] Levél Petz Péter ny. igazgató úrnak (2008. 01. 30.), a Gyönki Hírmondó szerkesztőjének (2008. 01. 19.). 2008. január első felében telefonon történt megkeresésemre a gyönki gimnázium igazgatóhelyettesétől pedig azt a választ kaptam, hogy nincs tudomásuk Horváth Ádám alapítói tevékenységéről.(?)
- [24] Horváth Ádám élete. Tud. Gyűjtemény, 1822. VI. évf. II. kötet, 69-73. o.
- [25] **KAZINCZY KLÁRA** születési és elhalálozási időpontjairól első alkalommal sikerült pontos adatokat közreadni. *Születési idejéről*: Tóth Mihály ref. lelkész 94616. Bodza-Holiare 103. (Szlovákia) levélbeni közlése alapján (2009. augusztus 12.): Az édesapa, Kazinczy János „... Gelléren 1792 júniusáig szolgál. Utolsó bejegyzés egy temetés 1792. 6. 18. Feltételezhetjük, hogy itt jól érezte magát, hiszen csaknem 9 évig maradt. Tekintettel a 14 szolgálati helyére lehet, hogy ez a leghosszabb egy helyben töltött ideje... Kazinczy Klára tehát Gellér (Felsőgellér) szülötte – a miénk is. Testi – lelki – szellemi fejlődése itt kezdődött. Mikor továbbköltöznek (Pilismarótra) már csaknem 7 éves.” Elhalálozáskori életkoráról két különböző időpont maradt fenn, de születési időpontját figyelembe véve valószínűsíthetően 64 éves korában hunyt el, pontosabban 20 nap híján még nem töltötte be a 65. évét:
„*Teskánd a boncoföldi plébánia filiája. Az itteni plébánia 1849. évi halotti anyakönyvében aug. 14. alatt bent van Kazinczy Klára Horváth Ádám özvegye, ref. vallású, aki e napon, 65 éves korában Teskándon halt meg...*” A tulajdonképpen ill. Ref. Egyház Lelkészi Hivatalától...a következő információ érkezett: „...Kazinczy Klára Teskándon halt el, 60 éves. Nyavalója: Sinlódó...”

Közreadva: Péterffy Ida: Horváth Ádám levelezése „poétriáival” c. kiadványban. Göcseji Helikon 7. Honismereti Közlemények 1973., 176.o.

- [26] A település honlapján – *nagyszékely.hu* – a község történetéről készült összeállítás igen félrevezető. Az első írásos oklevél keletkezésének az időpontját 1704-re teszik!
- [27] Sziklai Zoltán: *Zecul Episcopitól Nagyszékelyig I,II,III*, (2007.) és Sziklai Z.-Donáth Jordánka: *Fejezetek a nagyszékelyi egyházak történeteiből.*(2007) *Részletek és kivonatok: nagyszékely.gportal.hu.*
1955-ben Szilárd Frigyes tanító úr ugyan készített egy négyoldalas összefoglalót a település történetéről – *Szilárd Frigyes: Nagyszékely története. Kézirat Nagyszékely, 1955.-*, de ebben csak az összeállítás utolsó mondata utalt az egykori iskolára: *”Végül megemlítem, Nagyszékely 1805-ben gimnáziumot alapított, amelyet 1812-ben költöztettek át Gyönkre.”*
- [28] A templomépítőre emlékeztek. Tolnai Népújság Online 2009. október 27.
- [29] **Péterffy Ida**, ének-zene tanár, zenei író. (*Hódmezővásárhely, 1906. máj. 15. – Bp., 1984. dec. 26.*): Tanulmányait a bp.-i Zeneművészeti Főiskolán végezte: középiskolai énektanári, énektanárképző diplomát szerzett. 1935-től Bp.-en énektanár, 1946-49 között és 1960-tól énekkortatási szakfelügyelő. Kodály Zoltán módszerének kiváló ismerője és tolmácsolója volt. Eredményeket ért el zenei szakkörök vezetésével. Az 1941-ben indult Éneklő Ifjúság c. szaklap főmunkatársa volt. A Magyar Rádióban a magyar zenetörténetet sorozatokban ismertette. Nyugdíjba vonulása után Pálóczi Horváth Ádám életét kutatta, feltárta az író és muzsikus Kazinczy Ferencsel, Csokonaival való levelezését, csillagászati megfigyeléseit, térképeit. Első írása 1967-ben jelent meg a Magyar Zenében Pálóczi Horváth Ádám nyomában Balatonfüreden címmel. Cikkei az Irodalomtörténeti Közlemé-

nyekben, a Látóhatárban, a Somogy megye múltjából c. kaposvári levéltári évkönyvben jelentek meg. Kezdeményezésére újjította fel a Sióúrs Pálóczi Horváth Ádám egykori majorját Szántópusztán.– F. m. Zenei mozaikok (Bp., 1948); Kis történetek nagy zeneszerzőkről (Bp., 1959); Ének-zene (ajánló bibliográfia az 5-8. osztályú tanulók számára Molnár Magdával, Bp., 1967); Pálóczi Horváth Ádám, a somogyi banderista Budán 1790 (Kaposvár, 1977); P. H. A. Levele Szántóról (val., összeáll., Bp., 1984); H. A. munkássága a Hunnias előtt (posztumusz, Bp., 1985). – Irod. P. I. halálára (Magy. Hirlap, 1984. dec. 30.); Szilágyi Ferenc: P. I. (Somogy, 1985. 3. sz.).(Forrás: *Magyar Eletrajzi Lexikon*)

- [30] **Kazinczy János.** Református lelkész, tanár, író és fordító. A teológiai tanulmányait Debrecenben végezte, ott ismerkedett meg Horváth Ádámmal is. Első szolgálati helyei a Felvidékhez kötődtek: leghosszabban 1783-tól 1792-ig Gellér községben szolgált, ahol 1784 körül vette feleségül Nemes Juhász Katát.

„4 gyermeke született Gelléren, mégpedig a következő sorrendben:

1785.9.4. Claris. Joan Kazintzi, N. Cathar. Juhász lánya Klára, keresztszülők: Clar. Franc. Szatmári, Mária Losonci (ref prédikátor a feleségével, de most nem tudom pontosan, hogy melyik gyülekezetben TM megj).

1788.3.19. Joannes Kazintzi, Catharina Juhász lánya Catharina, keresztszülők: Sámuel Domján, Éva Pázmán (ref prédikátor a feleségével a szomszédos Lakszakállasról TM megj).

1790.3.16. Joannes Kazintzi, Catharina Juhász fia Josephus, keresztszülők: Petrus Győri, Lydia Szabó (szintén ref prédikátor a feleségével valamelyik környező gyülekezetből TM megj).

1791.9.17. Joannes Kazintzy, Catharina Juhász fia Johannes, keresztszülők: Petrus Király, Anna Buzás (egy

bogyai birtokos nemes a feleségével TM megj). Fia, János 5 napos korában meghalt:

1791.9.20. Clar. Nob. Johannis Kazinczy filius Johannes 5dies. A kis Kazinczy János sírköve mindezidáig háborítatlanul a helyén van és felirata olvasható.”

(TÓTH MIHÁLY REF. LELEKÉSZ LEVÉLBELI KÖZLÉSEI ALAPJÁN)

1793-ban megszületett István fiuk. A hatodik gyermek – Eszter – Pilismaróton született. Kazinczy Klára leveleiben még említést tesz a Gábor nevű öccséről is.

[Kazinczy Gábor, Felső-Mocsolád, 1802. – (?)] Somogyba Dömös településről érkezett, a település történetében az alábbiakat olvashatjuk róla: „Marot és Dömös edgyesült Ekklesiában Tttes Esztergom Vármegyében 5 esztendő t töltött”, „Kazinczy Jánost a magyar írók és műfordítók koszorújában tisztelheték a gyülekezet tagjai: 1794-ben a Magyar Hírmondó november 7-i számában Kazinczy a Nevelésről való Chatechizmus... címkezetű, németből magyarra fordított művét ajánlotta az olvasónak. Öt év maróti és dömösi lelkipásztorkodása nagy hatással volt a hívekre.”

1805 körül Mocsoládon lelkészkedett, majd a somogyi Szólád község volt az újabb szolgálati helye. Nagyszékelyben 1813-1818 között szolgált. 1818. április 18-tól Nagyszékelyben már Német Gábor az utód. Kazinczy innen is továbbvándorolt - valószínűleg már csak Rozáliával – az utolsó szolgálati helyére, a Kaposvártól északkeletre fekvő Kászok községbe, feltételezhetően ott is halt meg 1825-ben. 72 éves volt. Hatalmas könyvtárát sohasem vált meg: könyvei végigkísérték mind a 14 szolgálati helyén. Összesen 482 kötet szerepelt jegyzékében, köztük számtalan 200 éves régiség.

- [31] Nem Kazinczy Ferencnek írta! A közreadott kézirat az alábbi kiegészítéssel jelent meg - Péterffy Ida: *Horváth Ádám levelezése „poétriáival” c. kiadványban. Göcseji Helikon 7. Honismereti Közlemények 1973., Mellékletek –*

„Horváth Ádám kézírása a Kazinczy kérésére készült önéletrajzból.” Az 1818-ban megírt önéletrajz 1822-ben jelent meg a Tudományos Gyűjtemény II. kötetében (68.-73.o.) a szerkesztő (?), bizonyos J.H.G., tehát nem Kazinczy kiegészítésével. Kazinczy csak Horváth Ádám halála után szándékozott megírni Horváth Ádám életrajzát, erről Sárközy Istvántól kért adatokat 1821. februárjában. „Életének leírása felől is emlékezel. – Én ezt leg könnyebben meg tehetném, mert születését, tanulását, és egész életét tudom, véle együtt tanultam, Debretzenbe egy gradusba voltam.” (*Sárközy István levele Kazinczynak, 1821. február 11. Kazinczy Ferenc levelezése. XVII. k. B.pest, 1907.,3957. sz. alatt*) U.o., a 3949. sz. alatt Horváth Ádámné Kazinczy Klára pedig a következőket írta Kazinczynak a kért életrajzi adatokra vonatkozóan (1821. január 30.): „Értem Uram Bátyám Leveléből, hogy Boldogult férjemnek élete le irását kívánná Uram Bátyám ki adni...”

[32] Félreérthető csúsztatás! Valójában csak a család egyik ágának, ifj. Keck Endre leszármazottairól van szó! A másfél évszázadon át Nagyszékelyben szolgáló Keck lelkész-dinasztia Nagyszékelyben élt és ott is temetkezett. Emléktáblájukat 2001-ban avatták fel a ref. „nagy-templom” falán, felirata: A HAT GENERÁCIÓN ÁT 1764-1905 KÖZÖTT NAGYSZÉKELYBEN SZOLGÁLÓ KECK LELKÉSZCSALÁD EMLÉKÉRE ÁLLÍTOTTA E TÁBLÁT A REFORMÁTUS GYŰLEKEZET 2001-BEN.

[33] **Sárközy István** (*Kisasszod, 1759. április 23. – Nagybajom, 1845. augusztus 29.*) Lelkes irodalom és iskola-pártoló, Berzsényi Dániel, Kazinczy Ferenc, Horváth Ádám, Csokonai Vitéz Mihály legközelebbi barátai közé tartozott. Gazdag család leszármazottja, 1790-től megyei másodjegyző, 1794-től főbíró, 1824-1836 között pedig megyei alispán. 52 éven át a belső-somogyi egyházmegye gondnoki tisztségét is betöltötte. Tagja volt a koronaőrző nemességnek, mikor a koronát Bécsből II.

József halálakor visszahozták. A csurgói ref. gimnázium megalapítása körül (1796) Festetics György gróf mellett a legnagyobb szerep neki és Nagyváthy Jánosnak jutott. Emlékét Nagybajomban állandó kiállítás őrzi. M.: Távolságelőadó könyvecske. Buda, 1811.

[34] Horváth Ádám élete. Tud. Gyűjtemény, 1822. VI. évf. II. kötet, 69-73. o.

[35] **Dr. Nagyszékelyi Keck Antal.** [*Gyöng, 1909 – (?)*]

Kitűnő eredménnyel végezte a budapesti tudományegyetemen a jogi tanulmányait és jogi és államtudományi doktorátust szerzett. A Bethlen Gábor Körnek hosszú ideig elnöke volt. Tanulmányúton járt Németországban, 1933-tól gyakorló ügyvédként Siklóson dolgozott. Huszonnyolc évek korában már Baranya vármegye törvényhatósági bizottságának választották meg, később vármegyei ügyész lett. A különböző szélsőjobboldali mozgalmakban a kezdetektől kezdve élénken részt vett. Baranya vármegye törvényhatósági bizottságában kezdeményezte, hogy oszlassák fel a Szociáldemokrata Párt helyi szervezeteit, törjék le a zsidó sajtót és vessenek véget minden nemzetellenes irányzatnak. 1939-ben nyilas támogatással a parlament legfiatalabb képviselője, a nyilaskeresztes képviselőjelölt - német származása ellenére is - a legélesebb választási harcot vívta a Volkshbund jelöltjével, a mohácsi kerületben. A választás Keck győzelmével végződött s az a választási harc már a legkeményebb nemzetiségi harcok egyike volt. 1942-ben kilépett a Nyilas pártból, 1943-ban belépett a kormánypártba. A német megszállás után embereket mentett, többek között Faust Imrével és báró Atzél Edével szervezkedett a kiugrás érdekében. 1944. október utáni tevékenysége a totális háború elutasításától az esetenkénti embermentésen át az aktív antifasiszta ellenállásig terjedt, Keck rejtegette a kommunista Faust Imrét.

- A háború után ügyvédként dolgozott, rubindiplomáját 1997-ben vette át az ELTE aulájában.
- [36] **Török Pál** (*Alsóvárad, 1808. jún. 29 - 1883. okt. 7. Budapest*) református lelkész, pesti esperes, majd 1860-tól dunamelléki püspök, a pesti protestáns teológiai főiskola (a mai KRE Hittudományi Egyetem elődje) alapítója, szervezője, a Protestáns Egyházi és Iskolai lap alapítója.
- [37] Ráday Levéltár - C/93 Török Pál levelei 1821-1883, benne a gyönki gimnáziumot érintő levelek: 1108., 1196., 1284., 1290., 1336., 1368., 1454-1455., 1539-1544., 1593., 1726.
- [38] Kazinczy Klára levele Kazinczy Ferencnek. Kazinczy Ferenc összes művei. Harmadik osztály. Levelezés. XVII. kötet, Budapest, 1907.
- [39] Források: Magyar Életrajzi Lexikon, Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon
- [40] Kálmán Dezső: A gyönki ref. gymnasium története. 1806-1900., 11.o.
- [41] U.o. 8.o.
- [42] Ráday Levéltár - C/93 Török Pál levelei 1821-1883: Nagy Zsigmond levele TP-hoz. 1108 sz. 1852. márc. 14.
- [43] Ráday Levéltár - C/93 Török Pál levelei 1821-1883. 1451-1453. sz. alatt
- [44] U.o. 1479. sz. alatt
- [45] U.o. 1593. sz. alatt
- [46] U.o. 1196. sz. alatt
- [47] Domokos József - A Gyönki Református Gimnázium története. Szakdolgozat. 4. 7. 1. A gimnázium további adománytevői. Közreadva: tlgimi.hu
- [48] Magyar protestáns egyházi és iskolai Figyelmező. IV. évf. 12. füzet. 1873. december., 565.o.
- [49] Horváth József: Csokonai, a csurgói ideiglenes professzor Neveléstörténet, 2005. évf. - 3-4. szám.
- [50] Ötvös Sándor levele Török Pálhoz. Ráday Levéltár, C/93 Török Pál levelei 1821-1883, 1593. sz. alatt.

- [51] Fehér Katalin: Hatvani István és tanítványai. *feherkatalin.hanoi.hu*
- [52] Az új templom felépítéséig a betelepítésektől (1720-21) kezdődően közösen használta a német és a magyar anyanyelvű ref. gyülekezet.
- [53] **Kálmán Dezső.** Őt bízta meg a testület a gyönki gimnázium történetének megírásával Született 1846. júl. 15-én Kölesden (Tolnam.); Tanulója és tanára is a gyönki iskolának, kölesdi lelkész. Az elemi s gymnasiumi tanfolyamokat részint házi nevelő vezetése alatt, részint a gyönki s kecskeméti iskolákban végezte 1864-ben; még az első évi theológiát és a jogot is ott hallgatta; de a theologia többi osztályait 1865-68. Budapesten végezte. A papi vizsgát letévén, édes atya mellett káplánkodott. 1871-1873-ban a gyönki gymnasiumban a magyar és német nyelv tanára volt. 1873-ban atya lemondván papi állásáról, a kölesdi ev. ref. gyülekezet őt választá meg lelkésznek, a hol jelenleg is működik. Czikkei 1869-től a humorisztikus lapokban jelentek meg álnév alatt; 1873-tól 1886-ig a Tolnamegyei Közlöny munkatársa volt, 1886 óta pedig a Szekszárd és Vidékének munkatársa (e két lapban megjelent közlései: íránycikkek, humorisztikus életképek, elbeszélések és költemények). 1886-87-ben az Urambátyám cz. élczlapban jelent meg tőle több humorisztikus cikk; a Tolnavármegye cz. lapban (1895. Fényes napok, zord éjszakák, visszaemlékezések.) – *Szinnyei József nyomán*
- [54] *Mi gyönki uraságok...*(Az Aalapító levél kezdete) Hajos Sámuel, Magyary Kossa Péter és Sámuel urak
- [55] Tolnai Lajos Gimnázium honlapja. *tlgimi.hu*
- [56] A fotó közreadásra került Péterffy Ida: Horváth Ádám levelezése „poétriáival” c. kiadványban. Göcseji Helikon 7. Honismereti Közlemények 1973.
- [57] **Laky István.** A”*Helvétziai Vallástételű Centrális Oskolának*” első professzora. 1809-ig, nagyberényi

prédikatori kinevezéséig töltötte be a tisztséget. A ságvári illetőségű Laky tanár úr a véletlennek köszönhetően került nagyszékelyi tisztségébe. Mint elismert és megbecsült debreceni professzor, 1805-ben hazalátogatott Ságvára, felkeresni beteg édesanyját. Itt találkozott Csitsvay András akkori ságvári lelkésszel, s találkozásuk eredményeként 1806. januárjától elfogadta a felkínált nagyszékelyi professzori állást, évi 170 Ft jövedelemért.

- [58] Tolnai Lajos Gimnázium honlapja. *tlgimi.hu* A honlapon a képeslap alatti felírás: „15. sz. melléklet A gimnázium épülete 1860-ban.” Súlyos tévedés! Valójában a gimnázium jóval későbbi állapotát mutatja, mivel a jelzett időben színes képeslapok még nem készültek! A felvétel készítésének az időpontja az 1910-es évekre tehető.
- [59] Keresztes Hajnalka: 200 éves a gyönki református gimnázium. Egyházi Szemle, 8. évfolyam 1. szám A. D. MMVII.
- [60] Elbontásra került, ennek a telkén épült fel az új, ma is fennálló iskola emeletes épülete
- [61] *"Később elhidegült a széphalmi mestertől", vagy "Kazinczytól elhidegült..."* = A magyar irodalom története - 19. Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) és a korabeli énekgyűjtés és Új Magyar Irodalmi Lexikon, 2. kötet 829. p.
- [62] Bozsoki-Sólyom János ref. lelkész (Ságvári Református Egyházközség, *ref.egyhazi.kozseg@gmail.com*) levélbeni közlése, 2010. március 04. Ikt.szám: 10/2010.
- [63] A Balatonfüredi Református Egyházközség első ismert templomának épülete a mai Bajcsy-Zsilinszky utcában található, jelenlegi funkciója étterem. Az épületet kisebb-nagyobb átalakításokkal 1829-ig használta a ref. gyülekezet, majd az új templom felépülését követően eladta a helyi izraelita közösségnek. 1945 után államosították, majd a Hajógyár használatába került, mint autóbuszgarázs, jelenleg magántulajdon, étteremnek alakították át.

- [64] Gárgol István: Prima Matricula Gymnasii Centralis Gyönkinium Nagy-Székelyino translati Nomune. (*A Külső Somogyi Egyházi Megye Nagy-Székelyben helyezettett Helvétziai Vallástételű Cenntrális Oskolájának Első kezdetektől fogva való Históriaja*), Kiliti, 1812.
- Kálmán Dezső: A gyönki ref. gymnasium története. 1806-1900. Szekszárd, 1901.
  - Tájékoztató a gyönki Állami Általános Gimnáziumról. Az iskola 150 éves jubileumára kiadja a gimnázium igazgatósága. Benne: Szabó József: A Gyönki Állami Gimnázium rövid története. Szekszárd, 1956.
  - Keresztes Hajnalka: 200 éves a gyönki református gimnázium. Egyházi Szemle, 8. évfolyam 1. szám A. D. MMVII.
  - Domonkos József: A Gyönki Református Gimnázium története a gimnáziumi értesítők tükrében, 1806-1948. (Szakdolgozat, 2003.) – *tlgimi.hu*
- [65] Közli: Keresztes Hajnalka - 200 éves a gyönki református gimnázium. Egyházi Szemle, 8. évfolyam 1. szám A. D. MMVII.
- [66] Domonkos József - A Gyönki Református Gimnázium története. Szakdolgozat. tlgimi.hu/gimitortenet
- [67] Közeli ismerői szerint, pl. Ráday Gedeon, kitűnően beszélt németül!
- [68] Idézet: Horváth Ádám életrajzában, Tudományos Gyűjtemény 1822. II., 68-73. o.
- [69] A levél eredetije: Nagyszékelyi ref. Egyház irattára, jn.
- [70] A környező települések közül Nagyszékelyben épült elsőként emeletes iskola a hozzá tartozó 6 tanítói lakással.
- [71] Domonkos i.m.: 3. 1. 3. Az iskola működésének nehézségei: *"... A megye előljárói semmit sem tettek annak érdekében, hogy az iskola fejlődhessen. Erre például szolgál Keck Dániel könyörgő levele, melyben egy tágas és megfelelő épület építését kéri."*

TUDOMÁNYOS
GYŰJTEMÉNY.

1 8 2 2.

5.

Horváth Ádám' Élete.

(tulajdon szavaival, Petri-Keresztúrban, Szala
Vármegyében, 1818. Novemb. 5-dikén; de
Jegyzésekkel és kibővítve).

Én Horváth Ádám, Györgynek (Prédiká-
tornak) Hollósi Somogyi Katától első gyerme-

*) Helyesen, mert ennek el mulasztásából származnak azon
sok ellenkeső Vallásai ugyan azon egy személynek.

A' Red,

*Pálóczi Horváth Ádám önéletrajza 1822-ben jelent meg a
Tudományos Gyűjteményben*

Kereskedelmi forgalomba nem hozható!

© sziklaizoltán

BalaTONArt

Balatonfüred, 2010.

ISBN 978-963-88869-0-3